

Jak mówić o większości świata

Rzetelna edukacja o krajach globalnego Południa

Jak mówić o większości świata

Rzetelna edukacja o krajach globalnego Południa

Zdjęcie na okładce: Afganistan, Kabul, 2008 r.
Mieszkaniec Kabulu z córką kupują klatkę z ptakiem na Kuczi Morohan (Ulicy Ptaków), na starym mieście w Kabulu. Na Morohan sprzedaje się głównie kanarki, gołębie, papugi i przepiórki, służące w Afganistanie oraz klatki i wszelkiego rodzaju akcesoria dla ptaków. Afgańczycy bardzo lubią ptaki, w wielu domach i restauracjach trzymają się kanarki, aby umilały gościom czas posiłku.
Fot. *Olga Mielnikiewicz*

1.	Odnaleźć człowieka w wiadomościach ze świata	5
2.	Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa	9
3.	Wprowadzenie do kodeksu	13
4.	Nie warto szokować ludzkim cierpieniem	23
5.	Edukacja globalna na wysokim poziomie	27
6.	Jak przygotować się do zajęć?	44
7.	Dlaczego warto stosować Kodeks w szkole	50
8.	Głosy z Południa	59
9.	Dobre praktyki	64
10.	Ćwiczenia do kodeksu	71
11.	O autorkach i autorach	78

1. Odnaleźć człowieka w wiadomościach ze świata

Edukacja globalna pomaga uczniom i uczennicom w zrozumieniu współczesnego świata. Zadanie to spoczywa na nauczycielkach i nauczycielach, którzy podejmują się realizacji programów takich jak *Szkoła Globalna działa lokalnie!*

W ich pracy czasem może pojawić się trudność: jak przedstawiać kraje globalnego Południa (czyli kraje rozwijające się - w Afryce, Ameryce Łacińskiej i Azji), by uzmysłowić uczniom i uczennicom ogrom wyzwań stojących przed krajami biedniejszymi od Polski (czyli większością świata!), a nie zniechęcić ich przy tym informacjami o realnych problemach tych krajów. Celem edukacji globalnej jest przecież zainteresowanie uczniów i uczennic tematyką globalną oraz zachęcenie ich do działania na rzecz bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego świata.

Jak ukazać odpowiednie proporcje? Jak znaleźć właściwą perspektywę w przedstawianiu krajów Południa? Niniejsza publikacja jest odpowiedzią na powyższe pytania, a tym samym pomocą dla nauczycielek i nauczycieli. Prezentuje zasady rzetelnego informowania sformułowane w „**Kodeksie w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa**”, dokumencie przygotowanym przez organizacje pozarządowe zajmujące się pomocą rozwojową i humanitarną. Dzięki temu może być dobrym punktem odniesienia dla każdej nauczycielki i nauczyciela prowadzącego zajęcia z edukacji rozwojowej czy edukacji globalnej.

Kolumbia, 2007 rok. Elkin Dario Pulido Pulido ze swoim wujkiem oraz siostrzenicami przygotowuje pokarm dla zwierząt, które hoduje w swoim gospodarstwie w okolicach Calarca. W Kolumbii występuje nierównomierny podział własności ziemi, gdyż 4% właścicieli dysponuje 68% powierzchni użytków rolnych, podczas gdy ponad 50% ludności wiejskiej nie posiada ziemi. Elkin należy do tych, którzy posiadają własną, niewielką działkę.
Fot. Kordian Kochanowicz

Aby uczniowie i uczennice więcej skorzystali

Słowo „kodeks” spotyka się czasem z mieszanymi reakcjami. W powszechnym odbiorze sugeruje konieczność bezwzględnego podporządkowania się sztywnym i surowo egzekwowanym zasadom.

Tymczasem „Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa” to przede wszystkim narzędzie, które ma pomóc nauczycielkom i nauczycielom w prowadzeniu edukacji globalnej na wysokim poziomie.

- ▶ **Po pierwsze**, stosując zasady Kodeksu możemy nie tylko lepiej uczyć o najbardziej podstawowych zjawiskach współczesnego świata (np. o głodzie panującym w Afryce), ale też pomagać uczennicom i uczniom zrozumieć mechanizmy rządzące światem (np. jakie są przyczyny głodu), poznać wzajemne zależności w dobie globalizacji (np. jaką rolę w problemie głodu na świecie odgrywa Europa) i kształtować empatię (np. co ludzie w krajach Południa chcą nam powiedzieć o problemie głodu). Wszystko to będzie możliwe, jeśli rzetelnie przedstawimy kraje Południa, powstrzymamy się przed pokusą uproszczeń, a ludzi mieszkających na innych kontynentach przedstawimy tak, jak oni sobie tego życzą.
- ▶ **Po drugie**, stosując zasady Kodeksu, tworzymy przestrzeń dla informacji, które polskim uczennicom i uczniom mogą wydać się ciekawsze i bardziej zachęcające niż obrazy dominujące w przekazach medialnych dotyczących krajów Południa (klęski żywiołowe, głód i wojny). W edukacji globalnej możemy przecież uwzględnić np. temat współczesnej muzyki, blogi autorów z krajów Południa czy przykłady inicjatyw Południa zakończonych sukcesem (a jest ich mnóstwo!). Takie informacje, równoważące wiadomości o problemach w tych częściach świata, mogą zainteresować uczennice i uczniów tematyką globalną i zachęcić ich do aktywnego uczestnictwa w zajęciach z edukacji globalnej, a czasem nawet do podjęcia własnych inicjatyw.

- ▶ **Po trzecie**, świadome stosowanie zasad „Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa” uczy młodych ludzi rzetelności i uczciwości. Na przykład, przy okazji tworzenia prezentacji o krajach Południa, możemy zwrócić szczególną uwagę na konieczność odpowiedniego, wyważonego i opartego na faktach przedstawiania poszczególnych krajów. Pomaga to w kształtowaniu podczas lekcji postaw potrzebnych nie tylko w ramach edukacji globalnej.

Godność ludzi

Dla organizacji zajmujących się pomocą w krajach Południa (takich jak PAH) głównym powodem stosowania Kodeksu jest chęć podkreślenia godności ludzi, którym pomagają.

Tymczasem w mediach (polskich, ale też europejskich) dominują obrazy nie tylko przejawione i przynajmniej częściowo nieprawdziwe, ale często też depreczujące godność konkretnych osób lub kwestionujące równość wszystkich ludzi na świecie. Uproszczenia można tłumaczyć potrzebą skrótości i utrzymania dynamiki przekazu w telewizji czy prasie, jednak konieczne są zasady, które powstrzymają przed instrumentalnym traktowaniem nieszczęść ludzi w innych krajach jako towaru, który sprzedaje się odbiorcom.

W takiej sytuacji jeszcze ważniejsza jest rola szkoły oraz nauczycielki i nauczycieli prowadzących edukację globalną. Dbają oni nie tylko o stosowanie zasad Kodeksu, ale też pomagają w pozbyciu się stereotypów, które młodzież przejęła z innych źródeł. To ważne zadanie, w którego realizacji ma pomóc niniejsza publikacja.

Benin. Bazar jest tętniącym życiem sercem handlu większości miasteczek w Beninie. Wszelkie produkty – od warzyw i owoców po sery i suszone ryby – kupuje się właśnie tutaj. W społecznościach rolniczych funkcjonuje podział prac ze względu na płeć, dlatego na bazarach królują kobiety – jest to strefa, w której ich aktywność zarobkowa jest kulturowo i społecznie akceptowana.

Fot. Joanna Aleksiejuk

2. Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa

2006, CONCORD

Wstęp

Niniejszy Kodeks postępowania w sprawie obrazów i wiadomości został sporządzony przez organizacje pozarządowe działające w dziedzinie pomocy humanitarnej, współpracy rozwojowej i edukacji globalnej.

Celem Kodeksu jest przedstawienie zasad, jakie powinny uwzględniać organizacje przy tworzeniu i realizacji strategii komunikacji publicznej. Kodeks zawiera zestaw podstawowych reguł wspierających praktyków, którzy chcą w sposób spójny i zrównoważony informować o programach i wartościach wyznawanych przez ich organizację.

Sygnatariusze niniejszego Kodeksu są w pełni świadomi wyzwań i trudności związanych z przekazywaniem drastycznych i pełnych niesprawiedliwości treści, jakie towarzyszą ubóstwu. Starają się jednak spełniać założenia Kodeksu. Realia dzisiejszego świata są niestety takie, że wiele obrazów skrajnej biedy i zagrożeń humanitarnych ma dramatyczny wydźwięk. Nie mogą być mimo to ignorowane. Pominięcie ich stanowiłoby zaprzeczenie ducha niniejszego Kodeksu, który ma odzwierciedlać realia ludzkiego życia z wrażliwością i szacunkiem dla godności człowieka.

Obrazy i wiadomości powinny w pełni ukazywać zarówno wewnętrzną, jak i zewnętrzną pomoc i partnerstwo, powstające częstokroć pomiędzy lokalnymi i międzynarodowymi organizacjami pozarządowymi.

Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości

→ a. Zasady podstawowe

Wybór obrazów i wiadomości dokonywany będzie z zachowaniem najważniejszych zasad:

- szacunku dla godności ludzi, o których mówimy;
- wiary w równość wszystkich ludzi;
- poszanowania dla potrzeby promowania uczciwości, solidarności i sprawiedliwości.

We wszystkich komunikatach i tam, gdzie to uzasadnione potrzebą pokazania realiów, pragniemy:

- dokonywać wyboru obrazów i wiadomości z zachowaniem poszanowania równości, solidarności i sprawiedliwości;
- prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje – zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju;
- unikać obrazów i wiadomości mogących szerzyć stereotypy, wywoływać sensację lub dyskryminować ludzi, sytuacje czy miejsca;
- wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców czy opiekunów);
- zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy, mają możliwość opowiedzenia o swojej historii osobiście;
- ustalić i zanotować, czy osoby te zgadzają się na ujawnienie swoich personaliów i wizerunku, zawsze postępować zgodnie z ich życzeniem;
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych;
- działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw dziecka, zgodnie z zapisami Konwencji Praw Dziecka, ponieważ to właśnie dzieci są najczęściej przedstawiane.

→ b. Deklaracja zobowiązania

Jako sygnatariusze niniejszego Kodeksu potwierdzamy, iż nasze zaangażowanie w najlepsze praktyki w zakresie komunikacji wpływa na całość działalności naszej organizacji.

Poprzez podpisanie niniejszego Kodeksu zobowiązujemy się do wprowadzenia odpowiednich mechanizmów umożliwiających przestrzeganie zasad Kodeksu we wszystkich dziedzinach działalności naszej organizacji.

Jako sygnatariusze niniejszego Kodeksu jesteśmy odpowiedzialni za naszą działalność informacyjną w następującym zakresie:

- Zobowiązujemy się do szerzenia wiedzy na temat istnienia niniejszego Kodeksu w świadomości społecznej oraz wśród naszych partnerów. Zapewnimy mechanizm pozwalający przedstawiać uwagi na temat implementacji Kodeksu i dający możliwość oceny sposobu, w jaki realizujemy postanowienia Kodeksu.
- Ogłosimy nasze zaangażowanie w najlepsze praktyki w dziedzinie rozpowszechniania obrazów i wiadomości w publicznym oświadczeniu, poprzez umieszczenie następującej treści oświadczenia w istotnych komunikatach publicznych i dokumentach (np. w sprawozdaniach rocznych, w dokumentach zarządu, w ulotkach i materiałach informacyjnych, na stronie internetowej):

Nazwa organizacji jest sygnatariuszem Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa (www.nazwaorganizacji.org/kodeks). Prosimy o przesyłanie wszelkich uwag na adres kodeks@nazwaorganizacji.org.

- Zobowiązujemy się do przeprowadzania w trybie rocznym oceny naszych komunikatów i informacji pod względem zgodności z zasadami dobrej praktyki.
- Zamieścimy odwołanie do Kodeksu w podstawowych zasadach działalności naszej organizacji i zapewnimy, że zarząd odpowiedzialny będzie za realizację i zachowanie zasad przedstawionych w Kodeksie.
- Zapewnimy, że wszyscy nasi dostawcy i wykonawcy, współpracując z naszą organizacją, będą działać zgodnie z zasadami Kodeksu.
- Zobowiązujemy się do przeszkolenia naszych pracowniczek i pracowników w dziedzinie wykorzystywania obrazów i wiadomości.
- Zgadzamy się uczestniczyć w corocznych spotkaniach z innymi sygnatariuszami Kodeksu i wymieniać doświadczenia w stosowaniu i wdrażaniu go.

Podpis:

Organizacja:

Data:

Wartości godności ludzkiej, szacunku i uczciwości akcentowane w Kodeksie muszą stanowić podstawę wszystkich przekazów. Sygnatariusze niniejszego Kodeksu czują się zobowiązani do przestrzegania tych zasad i stosowania ich w polityce wewnętrznej i procedurach. Zobowiązują się również do konstruktywnego współdziałania z tymi, których praca wiąże się z informowaniem o kwestiach biedy na świecie, oraz do poszukiwania sposobów realizacji tych zasad w innych obszarach komunikacji.

Poprzez podpisanie i promowanie niniejszego Kodeksu organizacje pozarządowe będą kontynuować utrzymywanie pomocy rozwojowej w sferze zainteresowania społecznego i upowszechniać podstawowe wartości zawarte w niniejszym Kodeksie.

Kolumbia, 2007 r. Ulica miasteczka Salento w stanie Quindio. Stan Quindio słynie z kawy oraz jest jednym z najbardziej turystycznych miejsc, chętnie odwiedzanych przez mieszkańców Kolumbii, ze względu na różne atrakcje oraz dolinę Cocora z narodowymi drzewami Kolumbii.
Fot. Kordian Kochanowicz

3. Wprowadzenie do Kodeksu

Czy zasady mówienia o krajach Południa są potrzebne? Przecież **ja** chcę tylko opowiedzieć, jak tam jest. Pokazać, jak jest **naprawdę**. Przecież to wszystko dla **ich dobra**.

Od tego *ja* warto zacząć. Ideą Kodeksu jest bowiem przeniesienie ciężaru ze mnie – opowiadającego i pokazującego – na tych, o których mówię i których przedstawiam, oraz na relację między nami. Najważniejszą cechą tego stosunku jest obustronny szacunek i dążenie do zachowania godności bohaterów obrazów czy wiadomości.

Obrazy i wiadomości są niezbędnym elementem informowania o krajach Południa.

Obrazy to wszystkie komunikaty wizualne (zdjęcia, nagrania wideo, karykatury, obrazki, szkice itp.)

Wiadomości to komunikaty pisane (artykuły, tytuły, podpisy pod zdjęciami, wypowiedzi, studia przypadków, opowieści itd.)

Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa jest narzędziem stworzonym przez praktyków: organizacje działające w sferze pomocy humanitarnej, współpracy rozwojowej oraz edukacji globalnej. Jest odpowiedzią na realną potrzebę wprowadzenia zasad etycznych do sposobu informowania o globalnym Południu, wokół którego niestety narosło wiele negatywnych stereotypów. Pierwsza wersja Kodeksu powstała w 1989 roku z inspiracji irlandzkiej platformy organizacji pozarządowych Dochas w wyniku współpracy z organizacjami z globalnego Południa. Obecna wersja została przyjęta w 2006 roku przez CONCORD – konfederację europejskich platform organizacji pozarządowych, skupiającą ponad 1600 organizacji humanitarnych i rozwojowych z krajów Unii Europejskiej.

Kodeks zawiera osiem zasad, które wyznaczają wysoki standard rzetelnego informowania o krajach globalnego Południa. Nie jest to tylko zbiór zakazów i nakazów, lecz przede wszystkim wyraz eto-

su partnerstwa w relacjach z organizacjami i ludźmi z krajów Południa. Dlatego zachęcamy do traktowania Kodeksu jako zestawu wskazówek i inspiracji do dyskusji – zarówno wewnątrz organizacji, jak i z partnerami z Południa – pomocnych w planowaniu działań.

1

zasada: dokonywać wyboru obrazów i wiadomości z poszanowaniem równości, solidarności i sprawiedliwości.

Ta zasada sformułowana jest bardzo ogólnie. Jak zastosować ją w praktyce?

Szacunek wyraża się przede wszystkim w zapewnieniu prawa do prywatności i zachowania godności osób portretowanych. Nie chodzi o to, by unikać trudnych tematów. Ważne jest, żeby mówić o nich rzetelnie.

Odmienność obyczajową czy językową powinno się przedstawiać jako **równą** rzeczywistości, w której się wychowaliśmy, nawet jeśli jest ona wyraźnie inna.

Solidarność wyraża się w podkreślaniu tego, co nas łączy z innymi ludźmi, w szukaniu podobieństw i możliwości współpracy, a nie w koncentrowaniu się na różnicach.

Sprawiedliwość rozpatrywana jest w Kodeksie w wymiarze globalnym – jako dbałość o zagwarantowanie praw przysługujących jednostkom i społeczeństwom na całym świecie.

2

zasada: prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje – zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju.

W trakcie tworzenia materiału edukacyjnego warto postawić sobie pytanie: jakich wiadomości potrzebują odbiorca lub odbiorczynie, by właściwie zrozumieć przekaz? Autorzy i autorki wiadomości zwykle postrzegają opisywane fakty jako oczywiste, ale dla odbierających je osób – niezbyt dobrze obeznanych z tą tematyką – mogą być

one niejasne i stać się przyczyną wielu nieporozumień. Przed opublikowaniem materiału warto zatem dać go do przejrzania osobie postronnej, by sprawdzić jej reakcję.

Informacje, które warto zawrzeć w materiałach:

- ▶ imiona i nazwiska bohaterów (chyba że sobie tego nie życzą), ich pochodzenie,
- ▶ czas i miejsce opisywanej historii,
- ▶ opis sytuacji,
- ▶ wyjaśnienie, czy sytuacja jest typowa, dla jakiej grupy osób lub jakiego czasu.

Poniższe zdjęcie oraz trzy podpisy (każdy z większą liczbą informacji) są dobrą ilustracją opisywanego problemu. Czego dowiedzieliby się odbiorcy, gdyby otrzymali jedynie pierwszą informację? Co myśleliby o transporcie w Ugandzie, przeczytawszy podpis drugi?

- a) Boda, Uganda
- b) Boda, transport w Ugandzie
- c) Kierowcy boda w oczekiwaniu na klientów. Boda to motorowe taksówki, które dowożą klientów tam, gdzie autobusy nie dojeżdżają. Kampala, Uganda, styczeń 2007.

3

zasada: unikać obrazów i wiadomości mogących szerzyć stereotypy, wywoływać sensację lub dyskryminować ludzi, sytuacje czy miejsca.

Ograniczona liczba informacji o krajach globalnego Południa docierających do szerokiej publiczności często skutkuje tym, że pojedynczy obraz czy historia mogą rzutować na wizerunek całej społeczności lub populacji. I tak zdjęcie wojowników masajskich może stwarzać błędne wyobrażenie, że wszyscy Tanzańczycy czy w ogóle Afrykańczycy chodzą na co dzień w tradycyjnych strojach, z dzidami w rękach. Analogicznie: pokazanie Polaków w strojach ludowych, np. kaszubskich, nie odzwierciedla przecież wyglądu przeciętnego mieszkańca czy mieszkanki Polski. Mówiąc o zdarzeniach dramatycznych, takich jak wojny czy głód, warto pokazywać je w sposób możliwie obiektywny, bez wybielania rzeczywistości czy przesadzania. Ukazywanie problemów, z których my – ludzie z krajów wysoko rozwiniętych – na co dzień nie zdajemy sobie sprawy, jest wyrazem solidarności z tymi, których one dotyczą. Niezbędne jest

Park Narodowy Amboseli,
Kenia, taniec Masajów.
Creative Commons, na
warunkach licencji GNU Frez
Documentation License.
Fot. Daryona

jednak określenie zasięgu danego problemu (np. jakiego konkretnego regionu czy grupy etnicznej dotyczy kłęska suszy), aby nie dopuścić do generalizacji tej sytuacji na całą Afrykę czy Azję. Należy również zadbać o to, by obrazy towarzyszące opowiedzianej historii przedstawiały ludzi dotkniętych danym problemem z poszanowaniem ich godności. Chęć upowszechnienia wiedzy o niektórych problemach musi iść w parze z dbałością o niedopuszczenie do ich spłylenia czy trywializacji. Przykładem złych praktyk mogą być niektóre edukacyjne gry komputerowe, w których przeżycie człowieka w biegu po wodę zależy od szybkiego naciśnięcia odpowiedniego klawisza.

Czy wiesz, że... w Afryce nie ma aż tylu wojen, ile się wydaje?

Niezbędne jest przeanalizowanie przesłania całego materiału i – poprzez zawarcie informacji dotyczących szerszego kontekstu – minimalizowanie ryzyka niewłaściwego odczytania.

4

zasada: wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców czy opiekunów).

Ludzie przedstawiani czy opisywani mają prawo wiedzieć, do czego zostanie wykorzystany ich wizerunek lub historia. Przed wykonaniem zdjęcia, nagrania czy stworzenia opisu zdarzeń należy więc poinformować uczestników i uczestniczki o swoim celu i kontynuować tylko w przypadku uzyskania zgody (wyjątkiem jest fotografowanie osób publicznych lub zgromadzeń odbywających się w przestrzeni publicznej).

Zastanów się... czy jest ci miło, gdy ktoś obcy robi ci zdjęcia bez pytania i pozwolenia.

Mamy oczywiście świadomość, że nie zawsze jest to możliwe – na przykład w czasie działań wojennych czy konfliktów.

Kwestii uzyskania zgody nie trzeba traktować dosłownie; chodzi raczej o akceptację tego, że świadomość i zgoda osób na uczestnictwo w powstawaniu danych materiałów są konieczne. Dobrym dodatkowym testem przed wykonaniem zdjęcia jest postawienie sobie pytania: *Czy ja, będąc w takiej sytuacji, chciałbym/chciałabym być sfotografowany/sfotografowana?*

Warto również pamiętać, że niektóre tematy są niezmiernie delikatne i dokumentowanie ich wymaga szczególnej wrażliwości. Publikując materiały dotyczące osób zarażonych wirusem HIV, o innej orientacji seksualnej, ofiar konfliktów czy przemocy, możemy narazić je na niebezpieczeństwo lub wykluczenie ze społeczności.

Mońki 2011, Dożynki wojewódzkie, wieniec z Patoki (gm. Brańsk). Creative Commons, na warunkach licencji GNU Frez Documentation License.
Fot. Henryk Borawski

zasada: zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy, mają możliwość opowiedzenia swojej historii osobiście.

Zazwyczaj informacje z tzw. drugiej ręki, czyli nie pochodzące prosto ze źródła, są mniej wiarygodne. Najbardziej poruszają historie opowiedziane w pierwszej osobie, przez tych, którzy uczestniczyli w wydarzeniach i widzieli wszystko na własne oczy.

Jest to ważne nie tylko dla odbiorców, którzy dzięki temu są przekonani o rzetelności przekazu, ale i dla osoby opowiadającej, która rozumie znaczenie swojej historii i ma wpływ na to, jak jest ona przekazana dalej.

Tworząc obrazy, warto pytać ich bohaterki i bohaterów o to, jak chcieliby być przedstawieni, pozwolić im wybrać miejsce, czas i sposób wykonania materiału.

Zaleca się pokazanie ukończonych materiałów wizualnych i pisemnych do akceptacji ich bohaterkom i bohaterom.

Nepal, miasto Biratnagar, wiec wyborczy, 2008 rok. Kobiety widoczne na pierwszym planie, pochodzące ze społeczności Madheshi, okazują wsparcie dla jednego z ugrupowań politycznych i domagają się reprezentacji w rządzie dla grupy Madheshi. Społeczność ta zamieszkuje równinne tereny południowego Nepalu i stanowi ok. 40% populacji, a mimo to aż do wyborów w 2008 roku nie miała właściwie udziału we władzy.
Fot. Agnieszka Mikulska, Africa en Vogue

6

zasada: ustalić i zanotować, czy opisywane lub portretowane osoby zgadzają się na ujawnienie swoich personaliów i twarzy, i zawsze postępować zgodnie z ich życzeniem.

Nie zawsze możliwość identyfikacji bohaterki czy bohatera historii lub obrazu jest dla niej lub niego korzystna. Czasem może stać się dla powodów odrzucenia przez własną rodzinę czy lokalną społeczność, a w ekstremalnych przypadkach nawet stanowić zagrożenie dla życia. Dotyczy to głównie historii osobistych, kwestii tabu w danej społeczności. Dlatego warto zawsze ustalić, czy bohaterowie historii lub obrazu chcą sobie być rozpoznawalni.

Czy wiesz, że... w niektórych regionach świata choroba jest uznawana za karę za złe zachowanie? Pokazując chorego człowieka, możesz skazać go na wykluczenie z lokalnej społeczności.

Uganda, Kampala, 2006 rok. Dzielnica Kansanga, synowie Musoki i Mamy Sarah. Mama Sarah jest właścicielką małej restauracji. W weekendy synowie pomagają мамie w prowadzeniu lokalu, woząc wodę z pobliskiej studni. Woda służy do mycia licznych naczyń używanych w restauracji.
Fot. Gabriela Lipska-Badoti

7

zasada: działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie praw człowieka i ochrony osób słabszych.

Ta zasada odnosi się do praw człowieka, które – przynależne wszystkim ludziom – są pryzmatem, przez który powinno się patrzeć na wszystkie pozostałe zalecenia Kodeksu. Aby chronić prywatność przedstawianych lub opisywanych osób, nie należy ujawniać danych, które umożliwiłyby identyfikację bohaterów i bohaterek przez niepowołane osoby lub instytucje. Można też, zamiast fotografować prawdziwych ludzi w sytuacjach bezbronności lub uwłaczających ich godności, zainscenizować te warunki z użyciem modeli, lalek itp.

8

zasada: działać zgodnie z najwyższymi standardami w zakresie ochrony praw dziecka, przestrzegając zapisów Konwencji Praw Dziecka.

To właśnie dzieci są najczęściej portretowanymi podmiotami, dlatego osobna zasada reguluje ich udział w obrazach i wiadomościach. Nie chodzi tu jedynie o zwalczanie negatywnego stereotypu płaczącego, głodnego dziecka czy zastąpienie go nowym – np. portretem dziecka uśmiechniętego, machającego wesoło do kamery.

Inspirując się postanowieniami Międzynarodowej Konwencji Praw Dziecka, zaleca się:

- ▶ dawać dzieciom możliwość swobodnego wypowiedzenia się,
- ▶ informować o pozytywnych działaniach podejmowanych przez dzieci i młodzież na świecie.

Dzięki temu dzieci również stają się świadomymi uczestnikami procesu informowania o sprawach ich dotyczących i mogą się od siebie nawzajem uczyć.

Kodeks kładzie nacisk na cztery wartości, które spinają osiem omówionych powyżej zasad: **równość**, czyli wiarę, że możemy razem – jako partnerzy – przekazywać informacje w sposób, który szanować będzie **godność** opisywanych osób oraz promować **solidarność** i **sprawiedliwość**. Takie reguły postępowania pozwalają przedstawiać skomplikowaną, a czasem trudną rzeczywistość krajów globalnego Południa ze zrozumieniem i szacunkiem dla tamtejszych społeczności.

4. Nie warto szokować ludzkim cierpieniem

Popularne jest przekonanie, że informując o rzeczywistości krajów globalnego Południa, nie da się uniknąć drastycznych obrazów czy historii. Taki wyrazisty przekaz ma działać na nasze emocje.

Często uważa się, że taka jest ta rzeczywistość i tak należy ją pokazać – zwłaszcza jeśli chcemy, żeby odbiorcy, którzy żyją w krajach wysoko rozwiniętych:

- ▶ zobaczyli, że na świecie ludzie każdego dnia umierają z głodu,
- ▶ szybko zareagowali na zaistniałą sytuację i np. przyłączyli się do zbiórki po kłesce żywiołowej,
- ▶ potraktowali omawiany problem poważnie, np. podczas lekcji w szkole.

Wzbudzenie silnych emocji może przykuć uwagę odbiorców, ale nie pociągnie za sobą realnego i długofalowego zaangażowania.

Wstrząsające obrazy rzeczywiście wywierają duże wrażenie, zwłaszcza na młodszych odbiorcach. Są łatwe do zastosowania, a widoczne oznaki problemu pokazują w sposób naturalistyczny (np. poprzez wydęty z głodu brzusek dziecka, dramatycznie wychudzone ciała, ukazanie ran na ciele). Takie obrazy nie zawsze działają zgodnie z długofalowymi celami czy misją organizacji, a często wręcz są z nimi w sprzeczności. Przeczą też wartościom i celom edukacji globalnej. W jaki sposób? Zapraszamy do przeanalizowania kilku przykładów.

Odbiorcy, którzy oglądają szokujące zdjęcie lub czytają tragiczną wiadomość, doświadczają zwykle **dysonansu poznawczego**. Odczuwają sprzeczność pokazywanego im obrazu rzeczywistości z tym, który znają z własnego życia. Dowiadując się, że na świecie co 4 sekundy umiera z głodu człowiek, odczuwają dysonans. Ich obraz samych siebie jako dobrych, szczodrych osób jest zagrożony, skoro wokół dzieją się tragedie, a oni nic w związku z tym nie robią. Poczucie dysonansu jest nieprzyjemne, zatem człowiek dąży do

Mauritius to jeden z najbardziej rozwiniętych gospodarczo krajów Afryki. Głównym produktem eksportowym Mauritiusa są tekstylia i ubrania, ale także zegarki, biżuteria, zabawki i wyroby optyczne. Wspólnym mianownikiem dla tych wyrobów jest zapotrzebowanie na pracę ludzkich rąk przy ich produkcji. To oznacza, że o cenie produktu w dużej mierze decyduje wysokość płacy dla pracowników. W wielu krajach Południa pracownice fabryk odzieżowych są jedną z najslabiej opłacanych i jednocześnie najslabiej słyszalnych grup zawodowych. Tymczasem złe warunki pracy bezpośrednio przekładają się na jakość życia i dostęp do podstawowych dóbr.

Fot. Maria Huma

jak najszybszej jego redukcji, np. przez wrzucenie datku do puszkicy wyparcie przykrego obrazu ze swojej świadomości. Najczęściej w momencie zniknięcia dysonansu mija również zainteresowanie tematem. Obraz powoduje więc szybką, mechaniczną reakcję, ale nie zachęca do zrozumienia zjawiska czy długotrwałego zainteresowania się tematem.

Zobaczyć nie równa się zrozumieć

Według niektórych teorii psychologicznych¹ każde wrażenie, informacja czy wspomnienie dotyczące świata tworzą w naszym mózgu sieć wzajemnie powiązanych elementów. Częścią tej sieci jest „ja”, czyli nasze własne wyobrażenie o sobie w odniesieniu do innych. Im więcej wiem o innych, zwłaszcza jeśli odkrywam podobieństwa pomiędzy nimi a sobą, tym bliżej siebie umieszczam ich w sieci, traktując „nas” jako jedną grupę. I odwrotnie – uwypuklanie różnic prowadzi do umiejscowienia „innych” daleko od siebie.

Jeśli coś złego dzieje się z kimś, kogo uważam za „swojego”, to czuję dużą motywację do aktywnego działania na jego rzecz. Do tego niezbędne są jednak nie obrazy i wiadomości podkreślające różnice, ale takie, które pokazują cechy wspólne, budują poczucie wspólnoty i solidarności (wartości edukacji globalnej). Nie będziemy się angażować na rzecz osób, z którymi nie mamy nic wspólnego. Ponadto, z badań postaw Polaków wobec innych krajów² wynika, że lubimy mieszkańców krajów bogatych oraz tych, którzy geograficznie położeni są blisko nas.

Zgodnie z **teorią atrybucji**³ każdemu zdarzeniu możemy przypisać przyczynę środowiskową (zewnętrzną) lub psychologiczną (wewnętrzną). Jeśli na przykład myślimy, że ludzie w krajach globalnego Południa są biedni, ponieważ są leniwi i nie potrafią wydajnie pracować, to jest to atrybucja wewnętrzna. Jeśli uważamy, że niesprawiedliwe reguły handlu międzynarodowego nie pozwalają im się

¹ Reykowski J., „Motywacja, postawy prospołeczne a osobowość”, PWN, Warszawa 1986

² Opracowanie własne na podstawie: „Stosunek Polaków do innych narodów, komunikat z badań CBOS”, październik 2006

³ Aronson E., „Człowiek istota społeczna”, PWN, Warszawa 2006

Kenia, 2005 rok. Isaac Lidaywa z organizacji Niaver opisuje budynek nowo wybudowanej toalety, która ma redukować zanieczyszczenie wody pitnej w miejscowości Kipson, w okolicach Kitale. Jest to kolejne takie przedsięwzięcie organizacji Niaver, która do 2005 roku wybudowała kilkanaście toalet dla różnych rodzin.
Fot. Agnieszka Kochanowicz

swobodnie rozwijać, to jest to atrybucja zewnętrzna. Podstawowy błąd atrybucji polega na nadużywaniu wyjaśniania przyczyn konkretnych zjawisk, w które zaangażowani są inni ludzie, za pomocą przyczyn osobowościowych (przykładem może być właśnie wyjaśnianie biedy na Południu lenistwem i niezdolnością jego mieszkańców do generowania dochodów). Tak tworzą się stereotypy, z którymi zarówno organizacje, jak i placówki oświatowe starają się walczyć. Jednak pokazując szokujące obrazy, na których ludzie ukazani są w sytuacji bezbronności, a nie aktywnego działania, tylko te stereotypy umacniamy.

Drastyczne obrazy nie przyczyniają się do głębokiego zrozumienia problemów globalnego Południa, a czasem wręcz blokują odbiór dalszych informacji, gdyż:

- ▶ nie pokazują podobieństw pomiędzy nami a ludźmi z krajów Południa,
- ▶ nie kształtują poczucia solidarności,
- ▶ nie motywują odbiorców i odbiorczyń do pozytywnego działania,
- ▶ zniechęcają do działania na rzecz kogoś, kogo nie lubimy (a najmniej lubimy tych, których nie znamy, tych, którzy są biedniejsi od nas, oraz tych, którzy są geograficznie daleko).

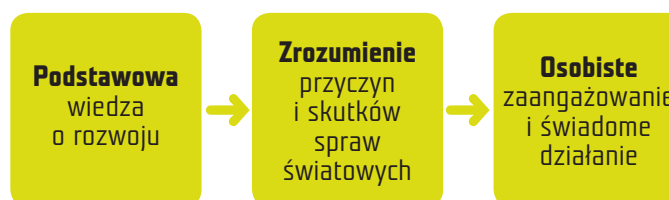
Odzież, którą kupujemy w Polsce, w zdecydowanej większości produkują ludzie pracujący w fabrykach zlokalizowanych na globalnym Południu – w Azji, Afryce, Ameryce Południowej – lub w państwach Europy Wschodniej czy w Turcji. Dzieje się tak dlatego, że produkcja w tych krajach jest bardziej opłacalna, siła robocza tańsza, a regulacje prawa pracy często niedoskonałe. Pracownicy i pracownice często narażeni są tam na pracę w ciężkich i niebezpiecznych warunkach, są wycieńczeni i nie otrzymują płacy zapewniającej im utrzymanie nawet na skromnym poziomie. Próbą rozwiązania tego problemu jest m.in. audyt społeczny, czyli badanie, czy firma działa w sposób etyczny. Tego rodzaju „inspekcja” przeprowadzona została m.in. w fabryce odzieżowej w Tianjin City w północno-wschodnich Chinach w listopadzie 2006 roku. Kobiety na zdjęciu – brakarki – sprawdzają jakość ubrań, które przeznaczone zostaną na eksport do Europy i Ameryki Północnej.
Fot. ITUC/GUF Hong Kong Liaison Office (IHLO); Koalicja KARAT

5. Edukacja globalna na wysokim poziomie

Edukacja globalna wymaga od nauczycielek i nauczycieli oraz trenerek i trenerów, aby prezentowali kraje Południa i zagadnienia globalne w sposób rzetelny. Co więcej – kompetentne przedstawianie większości świata niezbędne jest na każdym etapie edukacji. Wyzwanie to jest znane nauczycielkom i nauczycielom oraz organizacjom i instytucjom publicznym w całej Europie. Prowadząc edukację globalną, warto zastanowić się nie tylko nad tym, *o czym* uczyć, ale też, *jak* to robić.

Przekazywanie rzetelnego obrazu krajów Południa jest niezbędne na wszystkich etapach procesu edukacji globalnej, który obejmuje: szerzenie podstawowej wiedzy o rozwoju, zrozumienie przyczyn i skutków wyzwań globalnych i osobiste zaangażowanie na rzecz bardziej sprawiedliwego i zrównoważonego świata.

Rzetelny – prawdziwy i pełny – obraz krajów Południa jest konieczny, aby sukcesem zakończył się już pierwszy etap edukacji globalnej.

1. ZJAWISKA I WSPÓŁZALEŻNOŚCI GLOBALNE – umiejętność interpretowania zjawisk w kontekście globalnym staje się koniecznością naszych czasów. W wyniku ściślejszego związania naszego kraju z Unią Europejską wiele szkół na stałe włączyło perspektywę europejską do swoich programów nauczania i w życie szkoły. Podobny – lecz dotyczący innych kontynentów i ludzi tam mieszkających – efekt daje edukacja globalna. Umożliwia ona uczenie zarówno o pozytywnych, jak i negatywnych skutkach globalizacji i oferuje młodzieży możliwość samodzielnego wyciągania wniosków, bez narzuconej z góry tezy.

2. STAWIANIE CZOŁA WYZWANIAM

– niezbędnym elementem edukacji globalnej jest zachęcenie młodzieży do aktywności, aby nowa wiedza zaowocowała działaniem.

Edukacja globalna to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia **zjawisk i współzależności globalnych** **1**. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do **stawiania czoła wyzwaniom** **2** dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie się systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.

Do aktualnych wyzwań globalnych zaliczyć można m.in.: zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa na świecie, poprawa jakości życia w krajach globalnego Południa, ochronę praw człowieka, zapewnienie zrównoważonego rozwoju, **budowanie partnerskich relacji gospodarczych i społecznych** **3** pomiędzy krajami globalnej Północy i globalnego Południa. Szczególnie istotne w edukacji globalnej jest: tłumaczenie przyczyn i konsekwencji opisywanych zjawisk, przedstawianie perspektywy globalnego Południa, rozumienie świata jako złożonego i dynamicznie zmieniającego się systemu, kształtowanie krytycznego myślenia i zmiana postaw, **przełamywanie istniejących stereotypów i uprzedzeń** **4**, ukazywanie wpływu jednostki na globalne procesy i wpływu globalnych procesów na jednostkę.

U podstaw edukacji globalnej leżą następujące **wartości** **5**: godność osoby ludzkiej, sprawiedliwość, solidarność, równość, pokój, wolność.

Edukacja globalna pomaga w kształtowaniu następujących umiejętności: dostrzegania i rozumienia globalnych współzależności, **krytycznego myślenia** **6**, praktycznego wykorzystywania wiedzy, podejmowania świadomych decyzji, współpracy w wymiarze lokalnym, krajowym i międzynarodowym.

Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu postaw: odpowiedzialności, szacunku, uczciwości, empatii, otwartości, osobistego zaangażowania, gotowości do **ustawicznego uczenia się** **7**.

3. PARTNERSKIE RELACJE GOSPODARCZE I SPOŁECZNE – to one mogą sprawić, że nikt na świecie nie będzie umierał z głodu, a każdy będzie mógł cieszyć się prawdziwą wolnością (od ubóstwa, braku edukacji, braku opieki medycznej, wykluczenia) i w pełni realizować swój ludzki potencjał. Partnerskie relacje między Północą a Południem zapobiegłyby niesprawiedliwym i szkodliwym dla krajów ubogich praktykom handlowym, łamaniu praw pracowniczych czy ignorowaniu zmian klimatycznych, których ofiarami są w pierwszej kolejności kraje Południa.

4. PRZEŁAMYWANIE ISTNIEJĄCYCH STEREOTYPÓW I UPRZEDZEŃ – jednym z częstych, a bardzo krzywdzących stereotypów o ludziach ubogich jest mniemanie, jakoby główną przyczyną ich ubóstwa było lenistwo. To fałszywe i krzywdzące przekonanie jest szczególnie silne w stosunku do mieszkańców ubogich krajów Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji – krajów, o których osoby uprzedzone często wiedzą niewiele lub prawie nic. Edukacja globalna pomaga w eliminacji negatywnych stereotypów.

5. WARTOŚCI – w procesie ich kształtowania biorą udział rodzina, szkoła, promują je też kościoły różnych wyznań, polska tradycja i kultura. Edukacja globalna akcentuje dodatkowo konieczność objęcia tymi wartościami również ludzi żyjących na innych kontynentach, o których na co dzień mało słyszymy w mediach czy w szkole i z którymi dotychczas nie mieliśmy kontaktu lub był on niewielki.

6. KRYTYCZNE MYŚLENIE – oznacza w tym kontekście umiejętność samodzielnego analizowania i wyciągania wniosków, również takich, które nie zgadzają się z wcześniejszą wiedzą lub obiegowymi opiniami. Wymaga zatem od ucznia niezależności w obserwacjach i rozumowaniu. Krytyczne myślenie nie ma nic wspólnego z krytykancstwem. U podstaw wielu osiągnięć naukowych czy kulturalnych stało kwestionowanie dotychczasowej wiedzy i spojrzenie na nowo na znane fakty czy sprawy. Podobny proces może być udziałem młodzieży, która na nowo popatrzy na zagadnienia omawiane w ramach edukacji globalnej i dowie się wielu niespodziewanych dla siebie rzeczy o współczesnym świecie. Dla wielu uczniów i uczennic odkryciem może być to, że codziennie korzystają z owoców pracy ludzi w krajach ubogich (często ich rówieśników!). Chodzi m.in. o takie dobra z Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji, jak: owoce, herbata, czekolada, odzież, obuwie, sprzęt RTV, komputery, telefony komórkowe i in.

Powyższa definicja została przyjęta oficjalnie w naszym kraju w maju 2011 roku, gdy Ministerstwo Edukacji Narodowej, Ministerstwo Spraw Zagranicznych oraz przedstawicielki i przedstawiciele organizacji pozarządowych podpisali porozumienie w sprawie rozwoju edukacji globalnej w Polsce. Załącznikiem do tego porozumienia jest „Raport z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej” wypracowany wspólnie przez polskie organizacje pozarządowe i szerokie grono instytucji edukacyjnych. Pełny tekst raportu znajduje się na stronie WWW: http://zagranica.org.pl/images/stories/EDUKACJA_GLOBALNA/raport_z_procesu_miedzysektorowego_eg.pdf.

Aby prowadzić edukację globalną na wysokim poziomie, należy przekazywać obraz Południa bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający istniejące we współczesnym świecie wzajemne zależności pomiędzy globalną Północą a globalnym Południem.

Jak tego dokonać? Poniżej prezentujemy szczegółowe wskazówki, co robić, a czego nie robić, przedstawiając kraje globalnego Południa.

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
problemach,	zaletach i wadach życia na Północy i Południu,
głodzie i jego ofiarach,	bezpieczeństwie żywnościowym, sposobach jego osiągnięcia oraz na różnorodności zwyczajów żywieniowych (w tym otyłości) i konsumpcyjnych oraz różnorodności stylów życia,
wojnach i przemocy,	wielokulturowości, przykładach konfliktów i sposobów radzenia sobie z nimi, roli obywateli w pracy na rzecz pokoju,
brakach w krajach Południa,	tym, co ludzie w krajach Północy i Południa mogą sobie zaoferować i czego mogą się wzajemnie nauczyć,
potrzebach w krajach Południa,	prawach ludzi w krajach Południa i wynikających z tego obowiązków wszystkich państw, w tym krajów Północy,
działaniach pomocowych krajów bogatych,	międzynarodowej współpracy rozwojowej i działaniach samych mieszkańców Południa na rzecz rozwoju,

przedstawianiu kontynentów jako jednorodnej całości (np. Afryki),	podobieństwach i różnicach pomiędzy poszczególnymi krajami Południa,
ciekawostkach zaczerpniętych z wiedzy potocznej,	wiedzy naukowej i wiadomościach pochodzących bezpośrednio od ludzi z krajów Południa,
wiedzy o krajach Południa pochodzącej z literatury z początku XX wieku (np. „W pustyni i w puszczy” Henryka Sienkiewicza).	wiedzy z początku XXI wieku i krytycznym podejściu do źródeł (np. „Autoportret reportera” Ryszarda Kapuścińskiego).

Szczegółowe omówienie powyższych punktów

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
problemach	zaletach i wadach życia na Północy i Południu

Co robić?

Rzeczywistość krajów Południa może być różnorodna, barwna, ciekawa – zależy od tego, na jakich elementach krajów Południa się skupimy, przekazując wiedzę młodzieży. Nie musimy mówić głównie o problemach, skoro można pokazać również coś optymistycznego i pouczającego. Dobry materiał z edukacji globalnej może być inspiracją do dyskusji o tematach dotyczących Polski czy najbliższej okolicy. Gdy dowiemy się o ciekawych rozwiązaniach społecznych czy odmiennych elementach kultury, możemy odkryć coś, co wzbogaci nas tu – w Polsce. Dlaczego dzieci w Ugandzie cieszą się, gdy idą do szkoły? Dlaczego codziennie własnoręcznie piorą swoje mundurki szkolne? Czy chcielibyśmy, aby w Polsce – tak jak w brazylijskim Porto Alegre – wprowadzono budżet partycypacyjny miasta, dzięki któremu każdy mieszkaniec może mieć wpływ na kluczowe decyzje dotyczące swojej okolicy? Co zrobić, aby nasi rodacy byli tak serdeczni i towarzyscy, jak np. mieszkańcy Kamerunu? Czy chcielibyśmy tak samo jak oni dbać o rodzinę i każdego, nawet najdalszego kuzyna? Czyż to nie jest ciekawsze i bardziej pouczające niż powtarzanie negatywnych stereotypów o krajach Południa?

Czego nie robić?

Nie należy koncentrować się wyłącznie na problemach. Oczywiście, mieszkańcy Południa borykają się z problemami, poważnymi i poruszającymi, których nie można przemilczeć. Ale nie wolno zatracić równowagi pomiędzy informacjami pozytywnymi a negatywnymi. Częstym (i poważnym!) problemem w edukacji globalnej w Polsce jest nadmiar informacji negatywnych, dotyczących problemów i – w dłuższej perspektywie – zniechęcających polską młodzież do zainteresowania krajami Południa. Wystrzegajmy się tego błędu!

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na: głodzie i jego ofiarach	równowaga w przekazywaniu wiedzy o: bezpieczeństwie żywnościowym, sposobach jego osiągnięcia oraz na różnorodności zwyczajów żywieniowych (w tym otyłości) i konsumpcyjnych oraz różnorodności stylów życia

Co robić?

Żywności potrzebują nie tylko ubodzy mieszkańcy krajów Południa, ale wszyscy ludzie na świecie – również w Polsce. Zatem problemy dotyczące żywności dotyczą także nas. Jeszcze kilkadziesiąt lat temu zdarzały się w Europie okresy głodu. Dlatego wszystkie kraje Unii Europejskiej prowadzą świadomą i wspólną politykę na rzecz bezpieczeństwa żywnościowego, aby uchronić nasz kontynent przed głodem. Co wiemy o wspieraniu rolnictwa w Europie? Jak polityka rolna UE wpływa na rolnictwo w pozostałych częściach świata? Jaki model rolnictwa – wielkoobszarowy czy tradycyjny – może zapewnić nam żywność zdrową i w odpowiedniej ilości? Jak przeciwdziałać otyłości wśród dzieci i młodzieży? Jak zapewnić w stołówce szkolnej i sklepiku szkolnym wyłącznie zdrowe produkty? Warto też dowiedzieć się, jak nasz styl życia i wybory dotyczące żywności i źródeł jej pochodzenia wpływają na warunki życia ludzi w krajach Południa (np. na zmiany klimatyczne)? Może będzie to inspiracja dla młodzieży do myślenia o bardziej świadomej i etycznej konsumpcji.

Czego nie robić?

Nie należy koncentrować się wyłącznie na problemie głodu. Jest to problem poważny i wymagający zaangażowania całej społeczności międzynarodowej, lecz nie powinien on zdominować obrazu krajów Południa w naszej świadomości. Żywność i konsumpcja to zagadnienia zbyt ważne – zarówno w Polsce, jak i w krajach Południa – aby sprowadzić je wyłącznie do kwestii głodu. Oczywiście nie należy również wyolbrzymiać problemu głodu. Wiemy przecież, że np. w Afryce problem ten dotyczy tylko części krajów i regionów, a w pozostałych miejscach głodu nie ma.

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na: wojnach i przemocy	równowaga w przekazywaniu wiedzy o: wielokulturowości, przykładach konfliktów i sposobów radzenia sobie z nimi, roli obywateli w pracy na rzecz pokoju

Co robić?

Kraje Południa mogą być przykładem dla nas w wielu sprawach. Pokojowe współistnienie wielu kultur i religii na obszarze jednego kraju jest – wbrew powszechnemu mniemaniu – normą, a nie wyjątkiem. Na przykład w Tanzanii, gdzie społeczności muzułmańskie i chrześcijańskie stanowią podobny odsetek społeczeństwa (a istnieją też inne grupy religijne), na co dzień widać zgodne współzycie mieszkańców. Nie ma tam mowy o wojnach religijnych czy etnicznych, z którymi często – za sprawą mediów – kojarzymy kraje Południa. Warto pokazać tę różnorodność i pokojowe współistnienie, aby przynajmniej złagodzić stereotypowe wyobrażenia o krajach Południa jako o terenie nieustannych wojen, zamachów i zamieszek. Pamiętajmy też, że największą demokracją na świecie są Indie. Ten ogromny kraj liczy 1,2 miliarda ludzi, jest różnorodny etnicznie i religijnie, a mimo to cieszy się względnym spokojem.

Czego nie robić?

Nie należy przedstawiać krajów Południa w sposób sugerujący, iż większość z nich jest objęta konfliktami zbrojnymi – ponieważ nie jest to prawda. Na przykład w Afryce, kontynencie najczęściej koja-

rzonym z wojnami, pod koniec XX wieku tylko jedna trzecia krajów była objęta konfliktem lub leczyła rany po niedawnych konfliktach. Innymi słowy, dwie trzecie Afryki żyło w pokoju. Nie można więc charakteryzować tego kontynentu przez pryzmat wojen i okrucieństw (które związane są z każdą wojną – również z wojnami w Europie w latach 90. ubiegłego stulecia czy też wojnami w Iraku i Afganistanie, w których uczestniczą także wojska z Europy).

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
potrzebach w krajach Południa	prawach ludzi w krajach Południa i wynikających z tego obowiązkach wszystkich państw, w tym krajów Północy

Co robić?

Prawa człowieka przysługują wszystkim ludziom na świecie – niezależnie od ich miejsca zamieszkania. Jedną z wartości szczególnie ważnych w edukacji globalnej jest sprawiedliwość. Gdy słyszymy o dramatycznych potrzebach w krajach Południa, warto zastanowić się, czy to jest sprawiedliwe, że w czasach imponującego rozwoju nauki i techniki są kraje, w których ludzie cierpią z powodu skrajnego ubóstwa. Każdy człowiek ma prawo do wolności od głodu. niesprawiedliwe jest, że nie wszyscy mają dostęp do żywności, skoro na świecie jest jej wystarczająco, aby wyżywić wszystkich, a wielu ludzi na Północy stać na zbyteczne przedmioty, używki i zwykle marnowanie pieniędzy. Warto podkreślać *perspektywę praw człowieka w rozwoju*, czyli nastawienie, według którego pomoc rozwojowa czy humanitarna są nie tylko szlachetnym gestem solidarności, ale też obowiązkiem bogatszych wobec tych, których prawa człowieka (np. prawo do życia wolnego od głodu) są łamane.

Czego nie robić?

Przedstawiając życie w krajach Południa, warto pokazać, czego chcą sami ich mieszkańcy. Prawie wszystkie kraje na świecie, również te najbiedniejsze, posiadają własną strategię rozwoju, kompetentnych naukowców, specjalistów i lokalne organizacje pozarządowe,

które wspólnie tworzą wiedzę o tym, jak wydzwignąć ludzi z ubóstwa. Nie należy więc przedstawiać mieszkańców krajów Południa jako ludzi nieświadomych czy niezdolnych do samodzielnej rządzenia się. To byłoby krzywdzące.

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
działaniach pomocowych krajów bogatych	międzynarodowej współpracy rozwojowej i działaniach samych mieszkańców Południa na rzecz rozwoju

Co robić?

Nawet w przypadku pomocy humanitarnej, kiedy trzeba walczyć z dramatycznymi skutkami kataklizmów naturalnych lub innych kryzysów, najważniejszą pomoc poszkodowanym świadczą... ich krewni, znajomi i inni mieszkańcy okolicy. Pomoc zagraniczna często dociera dopiero wiele dni po kataklizmie, gdy niektórych nie można już uratować. Podobnie jest w długofalowej pracy na rzecz rozwoju krajów ubogich; pomoc zagraniczna – chociaż niezwykle ważna – nie zastąpi wysiłków ludności lokalnej oraz sprawnych i demokratycznych rządów, kierujących się głosem obywateli. W istocie, zdecydowana większość krajów ubogich stara się uniezależnić od pomocy zewnętrznej, wiedząc, że każdy kraj sam odpowiada za własny rozwój gospodarczy. Dlatego istnieje ogromna liczba lokalnych instytucji pomocowych, charytatywnych, edukacyjnych czy naukowych, które na co dzień pomagają swoim rodakom. Pomoc zagraniczna jest tylko dodatkiem do tego wielkiego wysiłku. Warto więc porozmawiać z młodzieżą o tym, co sami mieszkańcy i mieszkanki Południa robią dla rozwoju własnego kraju.

Czego nie robić?

Podkreślanie własnych zasług nie jest zbyt eleganckie. Dlatego nie warto nadmiernie eksponować wkładu Europy w budowanie dobrobytu krajów Południa. Pomoc zagraniczna jest tylko jednym ze źródeł funduszy docierających do krajów Południa. O wiele większym są na przykład przekazy pieniężne przesyłane rodzinom przez ludzi pochodzących z krajów Południa, którzy mieszkają w krajach

bogatyh i starają się wspierać swoich krewnych. Wartość tych przekazów przewyższa przynajmniej trzykrotnie wartość oficjalnej pomocy rozwojowej.

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
przedstawianiu kontynentów jako jednorodnej całości (np. Afryki)	podobieństwach i różnicach pomiędzy poszczególnymi krajami Południa

Co robić?

Terminu „kraje Południa” można używać wymiennie z terminem „większość świata”. Kraje Południa są bowiem większością we współczesnym świecie, niezależnie od tego, czy mierzymy to liczbą państw, ich powierzchnią czy liczbą mieszkańców. Gdy zdamy sobie sprawę z tego, że mówimy o większości świata, nie będziemy się dziwić, że edukacja globalna musi uwzględniać fakt ogromnej różnorodności. Na jednym kontynencie istnieje wiele państw (np. w Afryce 54 suwerenne państwa). Wiele z nich cechuje się niebywałą różnorodnością, jakiej nie doświadczymy w Polsce. Na przykład w Kamerunie liczącym 19 milionów mieszkańców istnieje 230 grup językowych, a kraj położony jest w kilku strefach klimatycznych. Z tego powodu wszelkie uogólnienia obciążone są dużym ryzykiem. Jeśli chcemy, aby uczniowie poznali prawdziwy obraz krajów Południa, muszą zapoznać się z różnorodnością *większości świata*, zdobywając wiedzę o przynajmniej kilku konkretnych krajach – i wiedząc, że wciąż pozostało wiele do dowiedzenia się. Jak żyje się w kraju sąsiednim? Czym różni się od tego, o którym rozmawialiśmy ostatnio? To przykłady pytań, które powinny stale nam towarzyszyć.

Czego nie robić?

Poważnym i bardzo częstym błędem popełnianym w ramach edukacji globalnej jest odwoływanie się do Afryki jako jednolitego obszaru. Z wielu wypowiedzi można byłoby wywnioskować, że Afryka to wręcz jeden kraj! Określenia takie jak „Afrykańczycy” mają bardzo ograniczoną wartość. Gdy chcemy dobrze przedstawić sytuację w Europie, nie mówimy „Europejczycy”. Odwołujemy się do

poszczególnych grup czy narodowości, np. „Polacy”, „Niemcy”, „Rosjanie” itd. Czy podobnie nie powinniśmy czynić, mówiąc o innych kontynentach?

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
ciekawostkach zaczerpniętych z wiedzy potocznej	rzetelnej wiedzy i wiadomościach pochodzących bezpośrednio od ludzi z krajów Południa

Co robić?

W dobie internetu i szybkiej komunikacji trudno jakkolwiek kraj nazwać nieznanym czy zbyt odległym, aby go poznać. Również o krajach Południa wiadomo (prawie) wszystko. Istnieją solidne opracowania, filmy, edukacyjne zestawy zdjęć, a dla zainteresowanych lżejszymi formami – także reportaże i książki beletrystyczne. Co więcej, Internet stwarza nam możliwość dostępu do blogów pisanych przez autorki i autorów z krajów Południa, rozmów przez Skype i wszelkich innych środków komunikacji i źródeł wiedzy. Coraz więcej polskich materiałów z edukacji globalnej odwołuje się do źródeł pochodzących z krajów Południa oraz wypowiedzi mieszkańców tych krajów. Korzystajmy z nich w pierwszej kolejności.

Czego nie robić?

Nie należy opierać się na plotkach, obiegowych opiniach i niesprawdzonych, nieaktualnych informacjach – nawet jeśli wydają się nam one prawdopodobne. Niestety, wiele stereotypów o krajach Południa jest silnie zakorzenionych w mediach i codziennych rozmowach Polaków. Niektóre z tych opinii powstały kilkadziesiąt lat temu i mają się nijak do współczesnej rzeczywistości *większości świata*. Przedstawiając kraje Południa, nie można opierać się na źródłach pochodzących z czasów, gdy w Afryce nie było milionów telefonów komórkowych ani Internetu, a większość ludzi nie chodziła ubrana w stroje w stylu europejskim wyprodukowane w Chinach. Nie należy pomijać źródeł informacji pochodzących od samych mieszkańców krajów Południa, w tym tamtejszych ekspertów i organizacji pozarządowych.

Obraz jednostronny i stereotypowy	Obraz bardziej pełny, odnoszący się do współczesnych realiów i uwzględniający wzajemne zależności we współczesnym świecie
koncentracja na:	równowaga w przekazywaniu wiedzy o:
wiedzy o krajach Południa pochodzącej z literatury z początku XX wieku (np. „W pustyni i w puszczy” Henryka Sienkiewicza).	wiedzy z początku XXI wieku i krytycznym podejściu do źródeł (np. „Autoportret reportera” Ryszarda Kapuścińskiego).

Co robić?

Warto korzystać z aktualnych, współczesnych źródeł informacji o krajach Południa. Na rynku istnieje szeroki wybór książek o poszczególnych regionach świata. Co prawda jakość tych publikacji bywa różna, nie zawsze mamy do czynienia z krytycznym podejściem do tematyki współzależności globalnych, jednak czytelniczka lub czytelnik wyczulony na rzetelność przekazu może samodzielnie zweryfikować wartość poszczególnych pozycji. Niektóre publikacje, które przeczytamy, warto odłożyć na półkę i do nich nie wracać. Inne mogą być dla nas nieocenionym narzędziem w pracy z młodzieżą. Omawiając w szkole książki napisane kilkadziesiąt lat temu, warto przedyskutować z uczniami i uczennicami, jak zmieniają się poglądy i funkcjonujące w społeczeństwie opinie o krajach Południa.

Czego nie robić?

Nie należy traktować jako źródła wiedzy o krajach Południa publikacji, które przedstawiają nieaktualne informacje i opinie. Wyrazistym przykładem może być powieść „W pustyni i w puszczy”, która w ciągu wieku od jej napisania zachowała wartość artystyczną, lecz całkowicie przestała być wiarygodnym źródłem wiedzy o Afryce. Omawiając z młodzieżą powieść Sienkiewicza, nie można więc przejść do porządku dziennego nad sposobem obrazowania Afryki i jej mieszkańców przez wielkiego polskiego pisarza. Należy przypomnieć uczniom i uczennicom, że przed wiekiem popularne były opinie, które obecnie uważane są powszechnie za niedopuszczalne. Pomocą w takiej dyskusji z młodzieżą mogą być specjalistyczne scenariusze lekcji, np. scenariusz dla klas 5 szkoły podstawowej z wykorzystaniem lektury „W pustyni i w puszczy” nt. podejścia do ludzi z globalnego Południa, scenariusz dla klas 6 szkoły podstawowej z wykorzystaniem lektury „Przygody Tomka Sawyera” nt. podejścia do ludzi z globalnego Południa.

Uganda, Kampala, 2006 rok. Stolicę Ugandy Kampalę zamieszkuje ponad milion mieszkańców. Jest ona jednym z najszybciej rozwijających się miast w Afryce. Ciekawa architektura miasta to mieszanka stylu kolonialnego, wpływów indyjskich oraz nowoczesnych drapaczy chmur i szklanych wieżowców. Kampala to nie tylko prężnie rozwijające się centrum handlu i biznesu, lecz także ważny ośrodek kultury i sztuki.
Fot. Gabriela Lipska-Badoti

Ułatwieniem dla uczniów i uczennic mogą być analogie, które pomagają w znalezieniu podobieństw i różnic pomiędzy sytuacją w krajach Południa, a rzeczywistością w Polsce. Pozwalają popatrzeć na problemy globalne z innej perspektywy i uniknąć uproszczonych wniosków, jak np. ten, że edukacja globalna uczy o tym, jak dobrze jest ludziom w Polsce w porównaniu z sytuacją większości świata.

Oto przykłady konkretnych pytań, które nauczycielka czy nauczyciel lub trenerka czy trener mogą zadać, aby zwrócić uwagę uczennic i uczniów na analogie pomiędzy Północą a Południem:

- ▶ Dowiedzieliśmy się, jak wygląda bieda w kraju X, a jak radzimy sobie z biedą i wykluczeniem w Polsce?
- ▶ Mówimy o sytuacji dzieci-żołnierzy, walczących we współczesnej wojnie w kraju X. Przypomnijcie sobie wiadomości o dzieciach, które walczyły w Powstaniu Warszawskim.
- ▶ Jakie widzicie podobieństwa i różnice?

Uganda, Kampala, 2006 rok. Dzielnica Ggaba, targ w porcie rybnym nad jeziorem Wiktorii. W Ugandzie, kraju leżącym w strefie równikowej, opady deszczu są obfite, a gleba żyzna, co sprzyja licznym uprawom, uprawiane są m.in. ziemniaki, bataty (słodkie ziemniaki), kassawa, ryż, matooke (zielone banany do gotowania) i yam. Żywność uprawiają drobni rolnicy, których nie stać na chemiczne nawozy, dzięki czemu jedzenie jest zdrowe i całkowicie organiczne. Rolnicy produkują na swoje potrzeby, a nadwyżki sprzedają na targach takich jak ten. Uganda eksportuje żywność do sąsiadujących z nią Kenii i Sudanu. W 2009 roku północna część Kenii padła ofiarą suszy, a w Sudanie niedostatek żywności spowodowane są długotrwałym konfliktem, który niedawno został zakończony. Z powodu eksportu ceny żywności w Ugandzie wzrosły i w związku z tym niektórzy biedniejsi ludzie nie mogą sobie pozwolić na jej zakup. Światowy kryzys żywnościowy i kolejna wyżka cen żywności w 2011 roku jeszcze pogorszyły sytuację ludzi ubogich.

Fot. Gabriela Lipska-Badoti

- ▶ Zwróciliśmy uwagę na prostotę życia w wiosce X w kraju Y. Porównajcie to z obrazem wsi w literaturze polskiej. Jakie widzicie podobieństwa i różnice w podejściu mieszkańców do natury, w gospodarce i źródłach utrzymania oraz w kulturze?
- ▶ Jak widzieliśmy, nowoczesne centra wielkich miast znajdujemy zarówno w krajach Północy, jak i Południa. A jak wygląda przemysł i usługi? Jakie ma to znaczenia dla człowieka, całego społeczeństwa i środowiska?
- ▶ Dowiedzieliśmy się, że granice wielu krajów w Afryce zostały arbitralnie wyznaczone przez kraje kolonialne. Wiemy, jakie to ma znaczenie dla pokoju, rozwoju i aspiracji ludzi żyjących w tak podzielonych krajach. Przywołajcie wiadomości na temat rozbiorów Polski i ich skutków dla polskiego społeczeństwa. Jakie widzicie podobieństwa i różnice?

Analogie mogą prowadzić do uproszczeń, jednak szczególnie na wstępnym etapie edukacji globalnej bywają bardzo cenne, gdyż zachęcają uczniów i uczennice do większej empatii i otwartości w poznawaniu kultur Południa.

Zrozumienie przyczyn i skutków

Drugi etap edukacji globalnej umożliwia uczniom i uczennicom zrozumienie mechanizmów mających wpływ na sprawy globalne, w tym na problemy krajów Południa i Północy oraz ich rozwiązań. Niezbędną bazą do tego jest posiadanie rzetelnej wiedzy na temat większości świata, co umożliwi zrozumienie przyczyn i skutków wyzwań globalnych.

Oto przykładowe pytania przydatne nauczycielkom i nauczycielom oraz trenerkom i trenerom podczas dyskusji z grupą uczniów i uczennic lub uczestników i uczestniczek szkolenia:

- ▶ Skąd bierze się głód? Dlaczego w krajach biednych ludzie czasem głodują, mimo że kraje bogate produkują nadwyżki żywności?
- ▶ Które kraje produkują i eksportują broń, w których krajach używa się jej w konfliktach zbrojnych? Dlaczego tak jest? Jak można przeciwdziałać wojnom?
- ▶ Jaki jest związek pomiędzy naszymi wyborami konsumenckimi a sytuacją ludzi w krajach Południa? Podajcie przykłady dotyczące warunków pracy, zatrudniania dzieci, bezpieczeństwa żywnościowego i wpływu przemysłu na środowisko.

- ▶ Dlaczego przepaść ekonomiczna pomiędzy krajami bogatymi a biednymi stale się powiększa? Jaki jest wpływ polityki państw i ich obywateli, a jakie znaczenie mają stosunki międzynarodowe, w tym współpraca na rzecz rozwoju i reguły handlu międzynarodowego?
- ▶ Które kraje mają największy wpływ na zmiany klimatyczne? W których krajach zmiana klimatu jest najbardziej odczuwalna już teraz? Co można zrobić, aby powstrzymać zmiany klimatu i złagodzić jej skutki dla konkretnych ludzi?
- ▶ Skąd bierze się nieufność lub strach przed ludźmi z innych kontynentów? Jakie czynniki wpływają na to, że niektórzy ludzie chętniej mówią o współpracy i wspólnej przyszłości, a inni o zderzeniu cywilizacji i zagrożeniach?

Odpowiedź na te i szereg podobnych pytań wymaga posiadania wiedzy i wiarygodnego obrazu krajów Południa. Szczególnie przydatne mogą być historie konkretnych ludzi i opis ich sytuacji, dzięki którym uczniowie i uczennice oraz uczestniczki i uczestnicy szkoleń będą potrafili zilustrować globalne zależności i lepiej je zrozumieć.

Zachętą dla uczniów i uczennic do zainteresowania się tymi tematami mogą być odwołania do roli Polski i Polaków. Nawiązania do rzeczywistości krajowej i związków Polski ze światem mogą być przydatne również dla nauczycielek i nauczycieli. Pomagają one w znalezieniu odpowiedniego miejsca dla edukacji globalnej w realizacji podstawy programowej i przewidzianego dla danej klasy programu.

Rzetelny obraz Południa warunkiem skutecznego działania

Jeśli na wcześniejszych etapach edukacji globalnej uczennice i uczniowie lub uczestniczki i uczestnicy szkoleń zapoznają się z prawdziwym i pełnym obrazem Południa, łatwiej będzie im przejść do działania. Istnieją przynajmniej cztery typy akcji podejmowanych w ramach edukacji globalnej.

Powodzenie każdej akcji zależy w dużej mierze od tego, czy obraz krajów Południa, który poznali uczestnicy i uczestniczki szkolenia, jest rzetelny.

Pomoc – powinna opierać się na dobrym rozeznaniu potrzeb w konkretnym miejscu i czasie. Źródłem informacji o potrzebach powinni być sami beneficjenci. Nie zwalnia to organizatorów akcji od krytycznej analizy, opartej na długotrwałym kontakcie i zrozumieniu realiów rozwojowych. Lepiej zrezygnować z akcji pomocowej niż przeprowadzić ją bez wiedzy o ludziach, do których pomoc jest kierowana.

Bardziej odpowiedzialne zachowanie na co dzień – wymaga zrozumienia globalnych zależności i wpływu własnego postępowania na życie ludzi w krajach Południa. Nie jest to możliwe bez pełnej i prawdziwej wiedzy o sytuacji na innych kontynentach.

Apelowanie o odpowiedzialność do decydentów – opiera się na znajomości reguł demokracji i możliwości wpływu obywateli na politykę w skali lokalnej, krajowej i światowej. Rzetelny obraz krajów Południa, w tym konkretne opisy sytuacji, pomagają w sformułowaniu zasadnych postulatów i dotarciu z nimi do osób podejmujących decyzje.

Autentyczny kontakt – współpraca – jest równoprawnym typem akcji szkolnej lub społecznej polegającym na podjęciu długotrwałego dialogu z jednym lub wieloma partnerami z krajów Południa, opartego na zasadach równości i wspólnego decydowania. Cele takiej współpracy powinny być jasne dla obu stron i przydatne obu partnerom w równym stopniu.

6. Jak przygotować się do zajęć?

Prowadzenie edukacji globalnej zgodnie z zasadami Kodeksu gwarantuje, że nawet najtrudniejsze tematy będą omówione rzetelnie. Wspólne odkrywanie z uczniami i uczennicami rzeczywistości większości świata będzie fascynującym procesem, uświadamiającym młodym ludziom ich rolę w dzisiejszym świecie, przygotowującym ich do bycia odpowiedzialnymi obywatelkami i obywatelami.

Artykuł zawiera praktyczne wskazówki, pomocne w zaplanowaniu zajęć oraz listę kontrolną, pomagającą solidnie przygotować się do działań edukacyjnych.

Opracowując nowy temat:

- ▶ zdobądź dostępne, gotowe materiały – zwłaszcza wydane przez organizacje, które postępują według zasad Kodeksu,
- ▶ poszukaj różnych źródeł informacji (wykaz dodatkowych źródeł jest dostępny w artykule *Dobre praktyki*),
- ▶ krytycznie przeanalizuj zebrane materiały pod kątem ich zgodności z zasadami rzetelnego informowania,
- ▶ zaplanuj przygotowania tak, by mieć czas na porównanie dostępnych informacji.

Warto przemyśleć **możliwość zaproszenia gościa**, kogoś, kto zna z własnego doświadczenia rzeczywistość konkretnego kraju, regionu lub dany temat (najlepiej przedstawiciela lub przedstawicielkę omawianego kraju Południa). Taka osoba może być bardzo pomocna, będzie w stanie odpowiedzieć na wiele pytań. Z drugiej strony należy pamiętać, że zaproszonego gościa trzeba odpowiednio przygotować:

- wyjaśnić cel zajęć,
- przedstawić oczekiwania związane z jego/jej udziałem w zajęciach (np. przygotowanie pokazu zdjęć, prezentacji historii kraju, przyniesienie przedmiotów charakterystycznych dla kraju lub regionu),
- omówić główne zasady Kodeksu, tak by nasz gość mógł przygotować odpowiednie obrazy i informacje.

Madagaskar, Ambohimanga, 2006 rok. Ambohimanga, królewskie miasto i miejsce pochówku oraz kompleks miejsc kultu, w 2001 roku została wpisana przez UNESCO na listę Światowego Dziedzictwa. Ambohimanga pozostaje miejscem kultu i pielgrzymek dla wielu Małgaczy. Uznawana za kolebkę małgaskiej państwowości jest symbolem małgaskiej tożsamości narodowej. Na zdjęciu uczennice i uczniowie gimnazjum w Sabotsy w ramach projektu edukacyjnego razem z nauczycielką pobierają próbkę wody z miejscowego, otoczonego kultem jeziora, aby w szkolnym laboratorium zbadać skład i czystość wody.

Fot. Anna Kucińska

Informacje przedstawione uczestnikom i uczestniczkom szkolenia powinny pochodzić nie tylko od Polaków czy Europejczyków znających dane zagadnienie, ale także od osób pochodzących z **krajów globalnego Południa**. Warto sprawdzić, co na przykład Taniańczyki myślą o zmianach klimatu i nawiedzających ich suszach, a Chińczycy – o inwestycjach zachodnich firm odzieżowych w ich kraju. Internet zapewnia możliwość kontaktu, przeczytania blogów, artykułów (m.in. Afryka.org, Arabia.pl) czy obejrzenia zdjęć (Majorityworld.com) tworzonych przez mieszkańki i mieszkańców krajów Południa, pozwala poznać ich perspektywę i opinie. Więcej źródeł pomocnych w opracowaniu różnych tematów edukacji globalnej znajduje się w artykule dotyczącym dobrych praktyk.

Kamerun, Jaunde, 2006 rok. Konferencja prasowa Obywatelskiego Stowarzyszenia Obrony Wspólnych Interesów ACDIC w hotelu Hilton. Członkowie stowarzyszenia wykładają paczki, w których znajduje się 120 tys. petycji podpisanych przez obywateli Kamerunu apelujących do prezydenta Kamerunu o ochronę krajowego rolnictwa przed towarami importowanymi z krajów Europy i Ameryki Północnej. Na konferencji, w obecności przedstawicieli i przedstawicieli kameruńskiego parlamentu, świata mediów i trzeciego sektora, stowarzyszenie przedstawiło swoje postulaty dot. wsparcia rozwoju lokalnego rolnictwa. UE eksportuje swoje nadwyżki żywności do wielu krajów Południa, w tym krajów Afryki. Podobnie jak w innych krajach Afryki, rolnicy oraz producenci żywności w Kamerunie nie wytrzymują nierównej konkurencji z dotowanymi produktami spożywczymi pochodzącymi z Unii Europejskiej. Mechanizmy handlu międzynarodowego oraz brak funduszy na wsparcie lokalnego rolnictwa hamują jego rozwój, a przecież blisko 70% mieszkańców krajów Południa czerpie główne dochody z rolnictwa i przemysłu spożywczego. Niemożność sprzedaży swoich produktów dla wielu rolników oznacza ubóstwo.

Fot. Marcin Wojtalik

Innym sposobem na poznanie przez uczestników i uczestniczki zajęć różnych perspektyw czy opinii na dany temat jest pozwolenie im na samodzielne wyszukiwanie informacji. Niezbędne jest jednak udzielenie dokładnych instrukcji przed rozpoczęciem zadania: jakich informacji, obrazów i czyjego autorstwa mają szukać, tak by efekt ich pracy (np. prezentacja multimedialna) nie przeczyła zasadom Kodeksu.

Prowadząc zajęcia, warto pamiętać o tym, że niektóre tematy mogą bardzo silnie oddziaływać na emocje – zwłaszcza u młodszych odbiorczyń i odbiorców. Z informacją, że każdego dnia na świecie umierają z głodu ich rówieśnicy, nie jest im łatwo sobie poradzić. Dramatyczne i często upraszczające obrazy niekiedy wręcz uniemożliwiają pełne uczestnictwo w całości zajęć. Silne emocje blokują młodych ludzi, którzy czują się przytłoczeni faktami i obrazami, lub przeciwnie – wywołują wesołość, bagatelizowanie czy nieodpowiednie żarty, które również nie są dobrym rezultatem edukacji.

Edukacja globalna ma na celu zmotywowanie każdego człowieka do świadomego działania na rzecz bardziej sprawiedliwego, równego świata. Ma przekazać nie tylko wiedzę o konkretnej sprawie czy problemie, ale także informacje o naszej roli w świecie i możliwościach pozytywnego działania. Powinna wzbudzić poczucie sprawczości, przekonanie, że są podejmowane (lub są możliwe do podjęcia) konkretne działania dla poprawy sytuacji. Warto poszukać pozytywnych przykładów inicjatyw prowadzonych przez ludzi, których omawiane problemy dotyczą, aby nie wzmacniać stereotypów o bierności mieszkanki i mieszkańców krajów Południa. Poczucie sprawczości kształtuje się poprzez pokazanie uczestniczkom i uczestnikom ich roli w konkretnym zjawisku oraz konkretnych możliwości działania (adekwatnych do wieku uczestniczek i uczestników) na rzecz pozytywnej zmiany.

Czy wiesz... co ludzie z krajów Południa robią, aby poprawić swój los? Czy wiesz, gdzie takie informacje znaleźć?

Na przykład: omawiając zagadnienie niesprawiedliwych reguł handlowych, które pogłębiają biedę w wielu krajach globalnego Południa, warto:

1. Pokazać mechanizm, który prowadzi do powstania problemu:	<ul style="list-style-type: none"> – niesprawiedliwe reguły handlowe hamujące import z krajów globalnego Południa do Europy, – unijne dotacje wspomagające eksport nadwyżek żywności z Europy do krajów globalnego Południa.
2. Wskazać pozytywne działania i próby radzenia sobie z sytuacją:	– zjawisko Sprawiedliwego Handlu, czyli handlu opartego na partnerstwie i wzajemnym szacunku producentów z krajów globalnego Południa i konsumentów z globalnej Północy.
3. Uświadomić rolę uczestników w omawianym zagadnieniu globalnym:	– rola obywateli Unii Europejskiej – konsumentów wielu produktów, które nie są produkowane w Europie.
4. Pokazać konkretne możliwości działania:	<ul style="list-style-type: none"> – kupowanie produktów pochodzących ze Sprawiedliwego Handlu, – promocja Sprawiedliwego Handlu wśród znajomych, właścicieli kawiarni, sklepów itd., – podejmowanie działań rzeczniczych.

W miarę możliwości warto skonsultować i przedyskutować gotowe materiały z przedstawicielem lub przedstawicielką organizacji zajmujących się edukacją globalną, które przestrzegają zasad Kodeksu lub z innym pedagogiem. Dla osoby konsultującej takie spotkanie może być inspiracją do prowadzenia podobnych działań.

Na koniec można przeprowadzić prosty test i wyobrazić sobie, że ludzie z krajów Południa, o których opowiadamy, są uczestnikami przygotowywanych zajęć. Jak zareagowaliby na podawane informacje, zaplanowane ćwiczenia? Czy czuliby się zażenowani, a może niektóre fragmenty mogłyby ich rozgniewać?

Wskazówki użyte w tym artykule dotyczą nie tylko specjalnie przygotowywanych warsztatów czy zajęć z edukacji globalnej. Zachęcamy do włączenia ich do programów poszczególnych przedmiotów i do przeprowadzenia zajęć na temat, biorąc pod uwagę perspektywę mieszkańców i mieszkanki krajów Południa: kolonizacji w ramach lekcji historii, zmian klimatycznych na geografii, światowego handlu na lekcjach ekonomii czy podstaw przedsiębiorczości oraz praw czło-

wieka w ramach zajęć WOS. W ten sposób edukacja globalna będzie obecna w codziennej edukacji, a standardy Kodeksu powszechnie znane i respektowane. Wskazówki dotyczące realizacji edukacji globalnej na lekcjach przedmiotowych znajdziesz w publikacjach Polskiej Akcji Humanitarnej: „Edukacja globalna na lekcjach przedmiotowych” oraz „Inspiracje ze Szkół Globalnych. Edukacja globalna w praktyce”. Obydwie pozycje dostępne są w wersji elektronicznej na stronie www.pah.org.pl.

Lista kontrolna zawiera pytania, które warto sobie zadać po przygotowaniu planu zajęć, a przed ich przeprowadzeniem. Zbudowana na bazie zasad rzetelnego informowania i wskazówek omówionych w powyższym artykule pozwala samodzielnie ocenić, w jakim stopniu materiały spełniają standardy informowania o krajach Południa. Można użyć jej również jako pomocy w konsultacjach materiałów i wypełnić wspólnie z osobą konsultującą.

LISTA KONTROLNA

PYTANIE	TAK/NIE
Czy zajęcia opracowałam/-em w oparciu o materiały z różnych rzetelnych źródeł?	
Czy uwzględniłam/-em całość zjawiska – jego przyczyny, skutki i przebieg procesu?	
Czy przejrzałam/-em materiały pod kątem tworzenia, umacniania stereotypów lub dyskryminujących określeń czy języka?	
Czy uwzględniłam/-em perspektywę ludzi z krajów globalnego Południa?	
Czy znam i dokładnie opisałam/-em, pochodzenie wszystkich materiałów wizualnych, które będą użyte podczas zajęć?	
Czy mam pozwolenie na użycie materiałów wizualnych i tekstów, które będą wykorzystane podczas zajęć?	
Czy omawiane zagadnienie przedstawia ludzi z globalnego Południa jako aktywnych, działających na rzecz poprawy swojej sytuacji?	
Czy podane fakty i przeprowadzone ćwiczenia pozwolą uczestniczkom i uczestnikom odkryć swoją rolę w danym zagadnieniu globalnym?	
Czy mam przygotowane dla uczestniczek i uczestników przykłady możliwych działań w obrębie omawianej tematyki?	
Czy skonsultowałam/-em gotowe materiały z organizacją, która stosuje Kodeks?	

7. Dlaczego warto stosować Kodeks w szkole

Spójność: Kodeks a edukacja globalna

Dzieci i młodzież powinny uczyć się o wpływie, jaki mają na świat. Refleksja nad skutkami naszych codziennych wyborów na naszą planetę jest istotną częścią edukacji. Przesłanie Kodeksu opiera się na tych samych zasadach, co edukacja globalna. Jeśli będziemy kierować się zawartym w Kodeksie przesłaniem, prowadzona przez nas edukacja globalna będzie spójna w swoim przekazie. Aby osiągnąć zakładane cele,

Afganistan, Kabul, 2008 rok. Właściciel sklepu z latawcami w centrum Kabulu. Puszczanie latawców to w Afganistanie jeden z ulubionych sposobów spędzania czasu wolnego, szczególnie wśród dzieci. Setki latawców unoszą się nad Kabulem przez cały rok. Raz do roku latem odbywają się „walki latawców” polegające na tym, że uczestnicy starają się przeciąć rywalowi żyłkę utrzymującą latawiec.
Fot. Olga Mielnikiewicz

niezbędny jest właściwy wybór obrazów i przesłań, którymi będziemy służyli w czasie pracy z uczniami i uczniacami. Stosowanie się do wskazówek zawartych w Kodeksie daje nam tę możliwość.

Obecna podstawa programowa – nowe podejście do świata

Tematyka globalna z roku na rok staje się coraz bardziej popularna – także w Polsce. Edukacja globalna przestała być domeną tylko organizacji pozarządowych.

Wspieraniem jej zajmują się międzynarodowe instytucje, np. Komisja Europejska czy Rada Europy. W Wielkiej Brytanii kilkanaście lat temu poruszanie tematyki globalnego rozwoju, odpowiedzialności i współzależności było realizowane tylko poprzez edukację nieformalną – dziś przygotowanie ucznia i uczennicy do roli globalnego obywatela i obywatelki jest oficjalną częścią podstawy programowej w Anglii, Irlandii i Walii.

W Polsce edukację globalną wspierają m.in. Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Ministerstwo Edukacji Narodowej. Obecnie obowiązująca podstawa programowa zawiera elementy tematyki globalnej – jest poszerzona o wymiar globalny w szeregu przedmiotów. Zagadnienia takie jak migracje, dostęp do wody, Sprawiedliwy Handel są poruszane na lekcjach geografii, historii, podstaw przedsiębiorczości czy wiedzy o społeczeństwie. W związku z tym powstają nowe podręczniki wzbogacone o treści globalne. Kodeks poprzez zawarte w nim trzy proste wartości: poszanowania godności drugiego człowieka, solidarności i sprawiedliwości społecznej może być świetnym narzędziem, które pomoże nauczycielkom i nauczycielom wybrać spośród podręczników te, których treści są zgodne z przesłaniem edukacji globalnej.

W 2011 roku porozumienie w sprawie edukacji globalnej w Polsce podpisali przedstawiciele i przedstawicielki MEN, MSZ oraz Grupy Zagranica, skupiającej organizacje pozarządowe. Te kluczowe instytucje zobowiązały się do dalszego promowania edukacji globalnej i podwyższania jej jakości w naszym kraju. W 2012 roku organizacje pozarządowe zainicjowały jeszcze ściślejszą współpracę w tej sprawie, czego efektem będą lepsze materiały edukacyjne dla nauczycieli i nauczycielek oraz uczniów i uczennic.

Również poza sektorem edukacji formalnej żywa jest tematyka Kodeksu. Od czasu pierwszego wydania niniejszej publikacji:

- ▶ Został opublikowany poradnik pt. „Jak mówić polskim dzieciom o dzieciach Afryki” wydany w 2009 roku przez Fundację „Afryka Inaczej” (dostępny pod adresem: <http://afryka.org/poradnik/poradnik.pdf>).
- ▶ Odbyło się kilka spotkań publicznych na temat przekazów medialnych mówiących o krajach Południa, np. debata o etyce w fotografii reportażowej zorganizowana w Gdańsku w 2010 roku.
- ▶ W mediach pojawiły się pierwsze głosy w dyskusji na ten temat, np. wypowiedź przedstawicielki IGO w serwisie wideo „Gazety Wyborczej” w 2011 roku (http://wyborcza.pl/10,82983,10209206,Fotografie_glodu_.html).

Ważną nowością jest również wprowadzenie obowiązku przestrzegania Kodeksu w projektach z edukacji globalnej finansowanych przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Oznacza to, że większość działań podejmowanych przez szkoły w ramach wydarzeń takich jak Tydzień Edukacji Globalnej uwzględnia (lub powinno uwzględniać) zasady rzetelnego informowania o krajach Południa.

Wszystkie wymienione wydarzenia i publikacje mogą być praktyczną pomocą dla nauczycielek i nauczycieli realizujących zalecenia obecnej podstawy programowej w ramach lekcji przedmiotowych.

Media w szkole – wyzwania i możliwości

Młodzi ludzie czerpią większość informacji na temat dzisiejszego świata ze środków masowego przekazu. Stąd coraz częściej również nauczycielki i nauczyciele wykorzystują media w pracy z uczniami i uczennicami. Do korzystania z nowoczesnych technologii w szkole zachęcają rozmaite propozycje edukacyjne.

W dobie globalnych mediów przekazy słowne i obrazy na temat kontrowersyjnych często zagadnień docierają do nas z całego świata. Wizerunek i przesłania obecne w mediach wpływają na nasze wyobrażenie o krajach globalnego Południa. Przy nadmiarze informacji i pozornym ich obiektywizmie może nam być trudno zdecydować, które z przekazów nadają się do prowadzenia zajęć zgodnie z założeniami edukacji globalnej.

Kodeks może być swego rodzaju filtrem, dzięki któremu będziemy w stanie sprawniej korzystać z zasobów zdjęć czy tekstów odpowiednich do pracy nad tematami takimi jak globalne współzależności, dostęp do edukacji czy opieki medycznej na świecie.

Będziemy mogli śmielej sięgać do mediów, dostarczając uczniom i uczennicom informacji o współczesnej Afryce czy Azji z całą ich różnorodnością. Znaleziony w zasobach internetowych artykuł o wykorzystaniu najnowocześniejszych technik bezprzewodowych w Kenii będzie dla młodych ludzi na pewno ciekawszy i prawdziwszy, niż pokazywanie zdjęć folklorystycznych. Kreatywność i innowacyjność nauczycielek i nauczycieli oraz edukatorek i edukatorów może być teraz wspierana przez rzetelnie dobrane informacje i obrazy.

Czy wiesz, że... kraje globalnego Południa są bardzo różnorodne, zarówno jeśli chodzi o kulturę, jak i stopień rozwoju czy dostępu do nowoczesnych technologii?

Kluczowe kompetencje

Edukacja ma za zadanie kształtować m.in. umiejętności takie jak:

- krytyczne myślenie i analiza,
- zmiana perspektyw, rozumienie wielości perspektyw,
- rozpoznawanie negatywnych stereotypów i uprzedzeń,
- empatia,
- radzenie sobie ze złożonymi tematami, niepewnością i rozbieżnymi opiniami.

Edukacja globalna zakłada pracę nad praktycznym zdobywaniem i ćwiczeniem tych umiejętności. Globalne zagadnienia mogą być zatem świetnym materiałem, dzięki któremu nauczycielki i nauczyciele będą kształtować w uczniach i uczennicach kluczowe kompetencje. Z drugiej strony – uczenie o globalnych sprawach jest często skomplikowane, wymaga delikatnego i przemyślanego podejścia. Są to często tematy, które wzbudzają kontrowersje, a czasem skrajnie różne opinie i bardzo silne emocje. Korzystając ze wskazówek, które proponuje nam Kodeks, możemy pewniej czerpać z bogatego zasobu materiałów rozwijających w uczniach i uczennicach ważne umiejętności, z poczuciem, że jednocześnie nie zapominamy o jakości przekazu, który wykorzystujemy do praktycznych ćwiczeń.

Strefa Gazy to obszar położony nad Morzem Śródziemnym wchodzący w skład Autonomii Palestyńskiej. Sytuacja ekonomiczna jest tu bardzo ciężka, zwłaszcza wśród ludzi młodych. Notuje się aż 66,6% bezrobocia w grupie osób w wieku 20–24 lat. Taki stan rzeczy może skutkować m.in. nasileniem nastrojów radykalnych i wzrostem zatrudnienia w szarej strefie. Na zdjęciu znajdują się młodzi rybacy ze Strefy Gazy. Dla chłopców pozostających bez konkretnego zajęcia i perspektyw na inną pracę rybołówstwo staje się zarówno źródłem zarobku, jak i formą aktywnego spędzania czasu.

Fot. Kuba Kamiński

Profesjonalizm i kompetencja

Kodeks i zawarte w nim trzy podstawowe wartości mogą stanowić cenne wsparcie dla nauczycielki lub nauczyciela w konfrontacji z własnymi wyobrażeniami o świecie i jego mieszkańcach. Pracując z uczniami i uczennicami, często chcemy ich zaangażować, zmotywować do podjęcia działań, np. na rzecz pokoju. Pojawiają się wtedy pytania typu: Jak mam powiedzieć o ofiarach wojny? Co mam pokazać, kiedy mówię o konfliktach zbrojnych? Kodeks nie mówi, że mamy unikać podejmowania ważnych i trudnych tematów. Pomaga

nam wybrać materiały, które zobrazują złożoność sytuacji i pobudzą uczniów i uczennice do myślenia i działania, a nie tylko do litości czy przerażenia. Dzięki Kodeksowi każda nauczycielka lub nauczyciel może budować swój autorytet ekspercki. Za każdym razem, gdy wybieramy materiał, kierując się kodeksowymi zasadami, wzrasta nasza własna kompetencja, nabieramy większej wprawy we właściwym wykorzystaniu materiałów.

Podwyższenie jakości edukacji globalnej warto rozpocząć od wnikliwej analizy definicji tej edukacji zawartej w niniejszej publikacji. Drugim krokiem może być zapoznanie się z „Raportem z procesu międzysektorowego na temat edukacji globalnej”, gdzie szerzej opisane są główne wyzwania stojące przed instytucjami i praktykami edukacji globalnej. Wreszcie warto śledzić prace nad podwyższaniem jakości edukacji globalnej w Polsce odbywające się z inicjatywy Grupy Zagranica. Na stronie tej organizacji publikowane będą dalsze wskazówki i przydatne informacje.

Wsparcie nauczycielki i nauczyciela przy realizacji zajęć – właściwe decyzje przy wyborze projektów

Dobrze przygotowane materiały zachęcają uczniów i uczennice do rozwijania umiejętności i wartości, które są potrzebne, by mogli stać się odpowiedzialnymi obywatelami i obywatelkami. Zajmowanie się tematami takimi jak konflikty czy bieda nie jest łatwe, jeśli nie jesteśmy pewni swojej wiedzy czy materiałów, do których mamy dostęp.

Znając zasady rzetelnego przekazywania i tworzenia informacji, możemy sprawnie określić, czy dany materiał spełnia kryteria jakości edukacji globalnej. Stosując reguły zawarte w Kodeksie, łatwiej jest wybrać te programy i oferty edukacyjne, które są w zgodzie z podstawowymi założeniami edukacji globalnej, takimi jak promowanie długofalowej zmiany, odchodzenie od zbiorów dla osób ubogich na rzecz pogłębienia wiedzy o życiu ludzi w krajach globalnego Południa i łączących nas z nimi relacjach czy wsparcie lokalnych projektów kształcenia kadry nauczycielskiej.

Bardziej interesujące lekcje – zaangażowanie uczniów i uczennic

Chcemy, by młodzi ludzie byli zaciekawieni, zaangażowani, zmotywani do konstruktywnych działań. Pokazywanie globalnego Południa wyłącznie w postaci egzotycznych lub drastycznych obrazów może w dłuższej perspektywie skutecznie zniechęcić uczniów i uczennice do problematyki Południa i jego mieszkańców.

Kongo, Brazzaville, 2007 rok. Kilkanaście kobiet, krewnych, sąsiadek i przyjaciółek szkolnych utworzyło samopomocowe stowarzyszenie mikrokredytowe „Femmes et Solidarité” (fr. Kobiety i solidarność).

Co miesiąc jedna z nich otrzymywała od pozostałych równowartość 50 dolarów, by mogła rozkręcić własny biznes, np. założyć mały stragan z używanymi ubraniami albo zająć się wyrobem i sprzedażą jogurtu.

Dzięki wzajemnemu wsparciu kobiety same stworzyły sobie miejsca pracy, za zarobione pieniądze mogły posłać swoje dzieci do szkoły i stały się finansową podporą dla swoich rodzin.

Fot. Katarzyna Staszewska

Rzetelność wymaga selektywnego i krytycznego podejścia do prezentowanych materiałów. Dzięki wysiłkowi podjętemu, by znaleźć zdjęcie ilustrujące problem ubóstwa przez pokazanie lokalnej inicjatywy mikrokredytów, mamy pewność, że wzbudzimy w uczniach i uczennicach zainteresowanie. Młodzi ludzie będą pytać, czym są mikrokredyty, czy działają, kto wpadł na ten pomysł, zaczną faktycznie myśleć o mechanizmach walki z ubóstwem. Zrodzi się w nich poczucie zaangażowania i solidarności.

Kodeks pomaga szukać podobieństw. Pokazuje, że warto działać, ponieważ wszyscy jesteśmy ludźmi, którzy pragną godnie żyć. Pozywna motywacja jest bardziej inspirująca i daje poczucie sprawczości, a przecież o to chodzi w edukacji globalnej.

Troska o prawidłowy emocjonalny i społeczny rozwój uczennic i uczniów

Gdy oglądamy telewizję i słuchamy wiadomości ze świata, nawet nam, dorosłym, trudno jest patrzeć na ogrom nieszczęść i katastrof. Co dopiero młodym ludziom, którzy pełni są emocji i uczuć, a ich postawy dopiero się kształtują. Na takie przekazy uczniowie i uczennice mogą reagować w różny sposób – w zależności od dotychczasowych doświadczeń, stylu uczenia się, poziomu inteligencji emocjonalnej pokazywane materiały mogą wywołać w nich różne reakcje: od płaczu, poprzez śmiech, po obojętność.

Rolą nauczycielki czy nauczyciela jest nie tylko przekazywanie wiedzy, ale również kształtowanie rozwoju młodego człowieka. Wyważony obraz świata, który możemy zaprezentować i wyjaśnić, da uczniom i uczennicom poczucie sprawczości, zmotywuje do angażowania się i działania na rzecz pozytywnych zmian. Sprawzi, że uczniowie i uczennice zaczną myśleć o swojej roli w świecie, o tym, co jest ważne dla nich i dla innych. To znakomity dla młodych ludzi trening rozpoznawania swoich emocji i wartości oraz samodzielnego myślenia. Wybierając materiały zgodne z Kodeksem, możemy pomóc uczniom i uczennicom zrozumieć złożoną rzeczywistość oraz mechanizmy i procesy zachodzące w świecie.

Uganda. Kampala, 2007 rok. DJ z grupy Ras Clan w jednym z klubów w dzielnicy Bunga. W Kampali, tak jak w wielu innych miastach, toczy się życie nocne. Młodzi ludzie bawią się w klubach przy muzyce Mariah Carey, Beyonce czy Akona, ale także przy muzyce rodzimych wykonawców, takich jak Jose Cameleon czy Bobby Wine.
Fot. Ali Badoti

8. Głosy z Południa

Do tej pory mówiliśmy o tym, jak być rzetelnym, wiarygodnym oraz jak ważne są partnerskie relacje z Południem – zarówno w działaniach podejmowanych w terenie, jak też w edukacji globalnej. Rzetelne informowanie wymaga zrozumienia kontekstu, wysłuchania głosów osób, z którymi pracujemy.

Poniższy rozdział to wypowiedzi ludzi z globalnego Południa – naszych znajomych, osób które poznaliśmy, z którymi mieliśmy zaszczyt współpracować. Cytaty dotyczą spraw, które poruszamy w tej publikacji. Spraw, które również oni uważają za ważne i chcą o nich dyskutować. Posłuchajmy głosów z Południa.

Rosemary Nassaka, studentka Uniwersytetu Makerere, Kampala, Uganda

” W Europie byłam dwa razy – raz w Holandii, a drugi raz w Niemczech. Przyjeżdżam na staże do organizacji pozarządowych. W Ugandzie, jako wolontariuszka, zajmuję się administracją, organizacją biura i kontaktami w organizacji działającej w obszarze edukacji.

Dzieci w Europie pytają o rzeczy, które widzą. Pytają mnie o kolor mojej skóry, chcą mnie dotknąć. Pytają, czy wszyscy Afrykanie mają czarne oczy, są bardzo ciekawe tego, jak wyglądamy. Rozumiem to, bo takie są dzieci. Nastolatki pytają o szkołę i o to, jakiej muzyki słuchamy – czy takiej samej jak oni. Dorośli, zwłaszcza nauczyciele, pytają o powszechny, darmowy dostęp do szkolnictwa na poziomie podstawowym, który jest w Ugandzie, o prezydenta Museveniego, o politykę. Chcą usłyszeć o wojnie, o tym, czy będzie pokój i jak wygląda proces pokojowy. Myślą, że wojna jest w całej Ugandzie, nie wiedzą, że rząd wynegocjował zawieszenie broni. Chętnie opowiadam, jak wygląda bieżąca sytuacja w moim kraju.

Jaką radę mogłabym dać nauczycielom, którzy chcą uczyć o Ugandzie? Uczenie faktów, starajcie się dotrzeć do informacji. Kiedy ja byłam w szkole, poznawałam historię Europy. Wy też powinniście się uczyć naszej historii, żebyście wiedzieli, skąd biorą się pewne zjawiska, jakie są ich przyczyny. Media są pełne okropnych przekazów o Afryce, pokazują nas bez wyjaśnienia tła tych zjawisk. To stawia nas w złym świetle. Wojna to nie jest cała prawda o moim kraju, mój kraj nie jest tak straszny, jak go pokazujecie! Tak jak wielu ludzi na świecie uczymy się, pracujemy, słuchamy muzyki, mamy marzenia. To jest miejsce, w którym żyję, i chcę tu zostać i działać na rzecz mojej społeczności. Ważne jest, żeby skończyć z tym negatywnym wizerunkiem, ze stereotypami, powinniście być bardziej analityczni i krytycznie podchodzić do tego, co słyszycie.

Czy wiesz, że... Uniwersytet Makerere powstał w 1922 roku i jest najbardziej znanym uniwersytetem we wschodniej i centralnej Afryce? Corocznie rozpoczyna w nim studia około 20 000 studentów. Często nazywany jest Oxfordem Afryki, kształci przyszłych lekarzy, informatyków i elity polityczne.

Uganda, Kampala, Makerere University. Creative Commons, na warunkach licencji Attribution ShareAlike
Fot. Gunnar Ries

Magaly Montes, działaczka organizacji Mamaya, Peru

” Europejczycy i Amerykanie, którzy do nas przyjeżdżają... Cóż – czasem zachowują się, jakby byli bogami. Wszystko wiedzą najlepiej: co nam jest, jak nam pomóc, czego potrzebujemy. Wiedzą to nawet lepiej niż my sami! My powinniśmy być wdzięczni i zawsze dziękować. Nasza bieda sprawia, że mogą poczuć się lepiej, wydają się sobie lepszymi ludźmi. Pracuję w organizacji, w której staramy się nie tylko poprawić poziom edukacji dzieci, ale też budować ich poczucie własnej wartości i wiarę w siebie. Jesteśmy małą organizacją, działamy bez wsparcia z zewnątrz.

Isaac Lidaywa, działacz Niver Community Based Organisation, Kitale, Kenia

” Od lat pracuję na rzecz swojej społeczności. Staram się polepszyć standard życia moich współziomków przez edukację i szkolenie umiejętności, które zwiększą nasz potencjał. Co ludzie wiedzą na temat mojego kraju? HIV i bieda – to dwie rzeczy, o których mówią Europejczycy. Informacje czerpią z biuletynów informacyjnych organizacji pozarządowych, z telewizji, czasem od osób, które pracują przy projektach pomocowych.

Myślę, że informacje pozyskane bezpośrednio od ludzi, którzy pracują w danej społeczności są najcenniejsze. Europejczycy, którzy do nas przyjeżdżają, zadają nam pytania o to, jak nam się żyje, jak zarabiamy na utrzymanie, czym się zajmujemy. Pytają, ponieważ chcą lepiej zrozumieć życie w naszym kraju. Wiem z doświadczenia, że Europejczycy to ludzie, którzy są oddani pracy. Moja rada dla tych, którzy chcą uczyć o Kenii – skontaktujcie się z kimś, kto tu pracuje, np. z miejscowym koordynatorem projektu. Taka osoba ma kontakt z mieszkańcami, zna codzienne życie. Jeśli chodzi o pracowników organizacji pozarządowych zajmujących się współpracą rozwojową – dobrze, by konsultowali swoje pomysły z miejscowymi organizacjami tworzonymi przez lokalne społeczności. Żeby dobrze działać, powinni najpierw pracować z nami, w naszej organizacji. Współpraca rozwojowa to nie jałmużna, tylko pomoc i wsparcie dla naszej własnej aktywności. Najważniejsze jest porozumienie.

Czy wiesz, że... w krajach globalnego Południa istnieje bardzo dużo organizacji pozarządowych typu „grass roots”? Powstają one z inspiracji i członków danej społeczności, działających w odpowiedzi na potrzeby mieszkańców. Ludzie często są tam wolontariuszami, nawet jeśli sami nie mają dostatecznego życia, mobilizują się, by wspierać swoje społeczności.

Fernando Pacheco, przewodniczący ADRA Angolan Association for Rural Development, Angola

” To, co pokazują światowe media na temat Angoli i jej mieszkańców, ma wpływ na ludzi w Angoli. Nie zastanawiają się nad własną tożsamością, przyjmują, że to, co słyszą o sobie z mediów, to prawda. Takie problemy z tożsamością to skutek ponadczterdziestoletniej wojny. Światowe media mówią o nas sporo i niezależnie od tego, czy jest to prawda, czy nie, ludzie w Angoli zaczynają w to wierzyć.

Media międzynarodowe chcą nam zaszczerpić swoje wartości, które mamy zaakceptować bez odniesienia

do naszych własnych. Tak było z metodą rozmów w kole. To nasz tradycyjny sposób rozwiązywania konfliktów, metoda od dawna stosowana w Angoli. Przez lata środowisko międzynarodowe usiłowało wprowadzić u nas coraz to nowe sposoby negocjacji, po czym po latach „odkryto” dla nas metodę rozmów w kole! Wróciliśmy do tradycyjnych rozwiązań rodem z Angoli! Podobnie jest z innymi teoriami i rozwiązaniami. Oczekuje się od nas, że będziemy biernie przyjmować pomysły z Północy: model rozwoju, model państwowości. My spełniamy te oczekiwania. Na siłę próbujemy przyjąć europejskie wzorce, ale one rozmijają się z naszym sposobem życia, naszymi potrzebami i dlatego się nie sprawdzają. Stereotypy, które ludzie z Północy mają na nasz temat, źle wpływają na wzajemne relacje. Nasze wartości i zdanie są zawsze na drugim miejscu.

Uważam, że proces demokratyczny musi być oddolny. Współpraca powinna mieć miejsce między wszystkimi uczestnikami i uczestniczkami życia społecznego. U podstaw współpracy powinien zaś leżeć szacunek do partnera. Ważna jest wymiana pomysłów na równych zasadach, bez narzucania wartości. Trudnością w Angoli jest to, że jesteśmy w trakcie budowania naszego społeczeństwa. Jednocześnie musimy się skupić na wielu aspektach – na państwie i strukturach, tożsamości obywateli i obywateli, społeczeństwie obywatelskim. Obraz Angoli jest negatywny i jednostronny. Ważne, by pamiętać o różnorodności Angoli i całej Afryki. Myślę, że warto jest dążyć do zmian, nawet jeśli jest to trudne i powolne. Ważne, by robić to dobrze.

Armando Swenya, przewodniczący SAHRINGON (Southern African Human Rights and Geonetwork), Tanzania

” Kraje Afryki są biedne. W Tanzanii mamy wiele problemów, m.in. z dostępem do edukacji, zachorowalnością na AIDS. Nie zaprzeczam, nie mówię, że tak nie jest. Ważne jest jednak, by mówić, skąd się bierze ta bieda. Jakie są jej przyczyny (kolonializm, brak wolnego handlu) i jakie są skutki. Budowanie państwowości od podstaw po uzyskaniu niepodległości, rozwój kraju – to nie są proste rzeczy. Stąd ważna jest rola

społeczeństwa obywatelskiego i prawdziwa współpraca. Obecnie w dziedzinie współpracy rozwojowej mamy wiele wyzwań, np. komunikacja z darczyńcami – tylko 15% komunikacji to spotkania, ponad 65% spraw omawiamy przez telefon lub za pośrednictwem poczty elektronicznej. Rezultat jest taki, że większość decyzji o tym, jak projekt ma być realizowany, jest podejmowana przez zagranicznych donorów.

Kefilwe Dorcus Malatji, African Institute of South Africa, Johannesburg, Republika Południowej Afryki

” Obcokrajowcy wiedzą o moim kraju tyle, że jest to miejsce, gdzie był apartheid, kojarzą postać Nelsona Mandeli. Ale to już historia. Mój kraj się zmienia, ale ludzie z globalnej Północy tego nie dostrzegają. Nie widzą naszej codzienności. Przekazy o RPA są pozbawione proporcji, opisywane są przede wszystkim złe rzeczy – choroby, wojny, głód. One istnieją, ale to nie wszystko, co się dzieje w RPA. Myślę, że dotyczy to całej Afryki. Europejczycy często narzucają swój punkt widzenia, np. na wybory i politykę. Nasz instytut zajmuje się badaniami i analizą sytuacji w kraju, obserwujemy zmiany po to, żebyśmy sami mogli doradzać naszemu rządowi.

9. Dobre praktyki

W niniejszym rozdziale chcemy pokazać ciekawe projekty i materiały dostępne w Polsce oraz za granicą. Jest to przegląd interesujących propozycji projektów edukacyjnych i rozwojowych. Cechą wspólną prezentowanych programów jest sposób mówienia i przedstawiania globalnego Południa.

Projekty skupiają się na zależnościach łączących nas z globalnym Południem, kładą nacisk na pozytywny wpływ naszych odpowiedzialnych zachowań na sytuację w świecie. Motywują do podejmowania działań na rzecz zmian, a także inspirują do zdobywania rzetelnej wiedzy na temat życia mieszkańców i mieszkank globalnego Południa. Opisane poniżej przykłady pomogą nam zrozumieć, jak w praktyce może wyglądać realizowanie postulatów o rzetelnym informowaniu o krajach Południa. Wiele zależy od nas – osób, które owe materiały i propozycje będą wykorzystywały w pracy. Zwracajmy więc uwagę na to, jak używamy dostępnych materiałów.

Programy edukacji globalnej dla szkół

► *Szkoła Globalna* i *Szkoła Globalna działa lokalnie!*

(Polska Akcja Humanitarna)

www.pah.org.pl/nasze-dzialania/84/szkola_globalna

Projekt *Szkoła Globalna* oferował nauczycielkom i nauczycielom oraz uczniom i uczennicom możliwość zdobycia wiedzy o współzależnościach między globalną Północą i Południem. Stanowił także okazję do zastanowienia się i zbadania, jak ich szkoła i społeczność szkolna wpływa na życie ludzi na całym świecie. Uczniowie i uczennice zdobywali rzetelną wiedzę o zagadnieniach globalnych i uczyli się krytycznego spojrzenia na własny styl życia, wybory konsumenckie oraz postawy, aby w końcowym etapie projektu przeprowadzić w szkole lub społeczności lokalnej akcję, której celem było przyczynienie się do rzeczywistej, pozy-

tywnej zmiany w najbliższym otoczeniu, a co za tym idzie – na świecie. Program *Szkoła globalna działa lokalnie!* wprowadził istotny element systematycznego działania w społeczności lokalnej i współpracy z lokalnymi instytucjami przy organizacji akcji lokalnej i wspólnej akcji międzynarodowej szkół uczestniczących w programie w Polsce i w krajach partnerskich. W jego ramach powstała szeroka gama publikacji, które dostępne są na stronie Polskiej Akcji Humanitarnej.

” Filarami tematycznymi projektu są działanie na rzecz bardziej sprawiedliwych relacji handlowych między globalnym Południem a globalną Północą oraz przeciwdziałanie zmianom klimatycznym. W kontekście każdego z tych zagadnień w centrum zainteresowania stoją ludzie – mieszkańcy i mieszkanki krajów Południa. Postępujące zmiany klimatyczne traktujemy nie tylko jako zjawisko ekologiczne, ale także zmuszające ludzi do migracji czy zmiany dotychczasowego trybu życia. Wiedzę teoretyczną obrazujemy historiami ludzi, których te wyzwania dotyczą na co dzień. Podchodząc w ten sposób do tematu, o zmianach klimatycznych można mówić nie tylko na lekcjach biologii czy chemii, ale także na zajęciach WOS, etyki czy historii.

– Ania Okińczyc, koordynatorka projektu

► *Jeden Świat – kluby filmowe* (Centrum Edukacji Obywatelskiej)
www.ceo.org.pl/js

To projekt, którego celem jest pokazanie młodym ludziom, że będąc częścią świata, mogą wywierać wpływ na to, jak on wygląda, i doprowadzać do pozytywnej zmiany. Projekt nie ogranicza się do przedstawiania problemów globalnego Południa. Oglądając filmy dokumentalne i uczestnicząc w zajęciach klubów filmowych uczniowie i uczennice zdobywają wiedzę, dzięki której zaczynają rozumieć mechanizmy rządzące światem. Zrozumienie spraw globalnych powoduje większe zaangażowanie i motywuje do podejmowania działań. Filmy to narzędzie, które zachęca młodych ludzi do dyskusji i przemyśleń nad globalnymi współzależnościami.

► *Etyczne biuro* (warszawska grupa eFTe)
www.etycznebiuro.pl

Projekt oferował nieco inną perspektywę patrzenia na sprawy odpowiedzialności i wpływu na kraje globalnego Południa. Celem projektu było wspieranie organizacji pozarządowych w pełniejszej realizacji celów społecznych i ekologicznych poprzez promowanie świadomo-

mych zachowań konsumenckich. Dzięki niemu organizacje, szkoły i biura miały okazję dowiedzieć się, jak drobne elementy codziennej pracy: materiały, które znajdują się w biurze, kawa i herbata dostępna w bufecie czy zużycie wody w biurowej kuchni, mają się do poziomu życia ludzi na globalnym Południu. Uczestniczki i uczestnicy projektu mogli dowiedzieć się, co to znaczy pracować w etycznym biurze, przemyśleć sposób, w jaki funkcjonują, i wprowadzić zmiany przyjazne ludziom i środowisku – w Polsce i na świecie.

Kampanie i projekty informacyjne

► **Kupuj odpowiedzialnie, twoje pieniądze kształtują świat**

(Polska Zielona Sieć)
www.ekonsument.pl

Kampania odbywa się w 10 województwach, w których prowadzone są Regionalne Punkty Informacyjno-Edukacyjne. Jej celem jest promowanie idei zrównoważonego rozwoju przez dostarczanie rzetelnej informacji. W Regionalnych Punktach Informacyjno-Edukacyjnych każdy może dowiedzieć się więcej o zrównoważonej konsumpcji, skorzystać z porady konsultanta, z materiałów edukacyjnych, a także z biblioteczki wyposażonej w literaturę naukową oraz filmy DVD.

Inspiracje z zagranicy

► **Teaching Controversial Issues**, Oxfam 2006

Materiał opisuje strategie, które mogą okazać się pomocne dla nauczycielek i nauczycieli uczących o kontrowersyjnych i trudnych sprawach, takich jak ubóstwo, migracje czy konflikty zbrojne. Dzięki wykorzystaniu materiału edukacja obywatelska może nabrać wymiaru globalnego. Zestaw jest bardzo przydatny w realizacji projektów związanych z zagadnieniami globalnymi, zawiera przykłady ćwiczeń, wskazówki, jak rozmawiać z uczennicami i uczniami o kontrowersyjnych tematach.

► **Get Global!** Action Aid, Cafod, Christian Aid, Oxfam, Save the Children, DFID, 2003

Dostępny w Internecie przewodnik dla nauczycielek i nauczycieli jest efektem projektu realizowanego kilka lat temu w Wielkiej Brytanii. Dzięki przewodnikowi nauczycielki i nauczyciele w sześciu krokach przeprowadzają uczniów i uczennice od spraw bliskich ich codziennemu życiu i zainteresowaniom do spraw globalnych. Materiał składa się z zestawu ćwiczeń, kształtujących konkretne umiejętności: krytycznego myślenia, analizy, planowania i projektowania działań. Był on inspiracją dla *Przewodnika dla nauczycieli* w projekcie *Szkoła Globalna*.

Temat → **Wykorzystanie zdjęć**

Czas trwania: 45 minut

Cel:

- zachęcić uczniów i uczennice do postawienia pytań, dlaczego i w jaki sposób są używane zdjęcia,
- uświadomić uczniom i uczennicom, że zdjęcia nie zawsze dają pełny obraz danej sytuacji.

Materiały: różne zdjęcia skutków katastrof naturalnych (powódź, susza, tajfun, trzęsienie ziemi).

Przebieg:

1. Rozwieś zdjęcia na ścianach w sali, poproś uczniów i uczennice, żeby dobrali się w pary. Każda para wybiera zdjęcie, z którym będzie pracowała. Zapisz na tablicy pytania. Zadaniem uczniów i uczennic jest przedyskutowanie w parach odpowiedzi na pytania:

- W jakim celu zostało zrobione to zdjęcie?
- Kto je zrobił?
- Dla kogo zostało zrobione zdjęcie, kto miał je oglądać?
- Co może się dziać poza kadrem (ramką)?
- Jakich innych zdjęć można użyć, żeby pokazać ten temat?

2. Po paru minutach zbierz uczniów i uczennice razem. Poproś, by zaprezentowali zdjęcia, o których rozmawiali, i wyjaśnili, dlaczego wybrali właśnie te. Poproś, by zaprezentowali fotografie i odpowiadając na pytania.

3. Wspólnie z uczniami i uczennicami zastanówcie się, dlaczego ludzie fotografują. Czy cel, w jakim robi się zdjęcie, wpływa na to, co jest na nim prezentowane? Czy powinniśmy się kierować, robiąc zdjęcia?

zaadaptowane z *Teaching Controversial Issues*

Dobre praktyki związane z projektami w krajach Południa

Publikacja **Volunteer Charter**, Comlamh Irlandia
www.comhlamh.org

Przewodnik przydatny dla wszystkich organizacji, które wysyłają lub myślą o wysłaniu wolontariuszek i wolontariuszy na projekty rozwojowe w krajach globalnego Południa. Warto, by zapoznali się z nim również działający w terenie pracownicy i pracownice innych organizacji. Jest uniwersalnym narzędziem, dzięki któremu osoby pragnące wyjechać na Południe mogą przemyśleć swoje motywacje, zastanowić się nad własnym rozumieniem globalnych współzależności, skutków i przyczyn nierówności oraz przeanalizować swoje możliwości i umiejętności. Jest materiałem, który skłania do myślenia o pracy przy projektach rozwojowych w szerszej perspektywie, obejmującej wpływ na lokalną społeczność, stosunek do panujących tam zwyczajów i kultury oraz miejsce wolontariuszek i wolontariuszy w strukturze. Przewodnik zachęca do kierowania się zasadami szacunku, partnerstwa i solidarności.

Projekt **Katine. It starts with a village**, „The Guardian”, „Observer”, Amref, Barclays Bank
www.guardian.co.uk/katine

Trzyletni projekt rozwojowy w północno-wschodniej części Ugandy zakładał poprawę jakości życia 25 tysięcy mieszkank i mieszkańców poprzez budowę i usprawnienie infrastruktury, edukacji, dostępu do opieki medycznej i wody. O tym wszystkim możemy się dowiedzieć ze strony internetowej, która stanowi swego rodzaju pomost między społecznością Katine a czytelnikami i czytelniczkami dziennika oraz darczyńcami. Dzięki bogatym materiałom filmowym, blogom i artykułom publikowanym do 2010 roku mogliśmy na bieżąco obserwować, jak mieszkańcy wioski rozwijają swoją okolicę. Strona internetowa zawiera wiele materiałów, jest interaktywna – relacje o tym, jak zmienia się życie w Katine, możemy usłyszeć od mieszkank i mieszkańców. Część artykułów i blogi pisane były przez samych Ugandyjczyków. Projekt zakończył się w 2010 roku.

Wywiad z **Shanem Brady**, Communication officer, Concern Worldwide, Pakistan

Czym się zajmujesz, Shane?

Pracuję w irlandzkiej organizacji Concern Worldwide. Jestem odpowiedzialny za komunikację zewnętrzną. Obecnie pracuję w Pakistanie. Zajmuję się tworzeniem materiałów, które pokazują naszą działalność.

To znaczy, że na co dzień masz do czynienia z pytaniem, jak rzetelnie informować o tym, co robicie?

Tak. W mojej pracy sposób, w jaki pozyskujemy zdjęcia i teksty, jest bardzo ważny. Zwłaszcza w kontekście pracy w Pakistanie. Nasza organizacja pracuje głównie z kobietami. Kwestia wykorzystania wizerunku beneficjentek w materiałach organizacji to bardzo poważna sprawa.

Dlaczego tak jest?

Jeśli nie będę dbał o sposób, w jaki przedstawiamy kobiety biorące udział w projekcie oraz proces powstawania materiałów, mogę narazić się na poważne konsekwencje: potępienie ze strony społeczności lokalnej czy nawet zagrożenie życia.

Brzmi poważnie, z czego to wynika?

To złożony problem. Z jednej strony chodzi o wykorzystanie wizerunku człowieka w kulturze islamu. Z drugiej – o pozycję społeczną kobiet i relacje między kobietami a mężczyznami. Dodatkowo, bardzo często miejscowe media wykorzystują każdą możliwość, by zdyskredytować działalność zewnętrznych organizacji. Dzieje się tak, ponieważ mają one powiązania z wpływowymi osobami na miejscu, które nie chcą stracić swojej władzy i kontroli.

Czy miałeś jakieś doświadczenia, które sprawiły, że stałeś się bardziej uważny w sprawie wykorzystania materiałów wizualnych i tekstów?

Oczywiście, że tak. Ich efektem jest stworzenie dla mojej organizacji zestawu wskazówek i swego rodzaju zasad pracy, których podstawą jest Kodeks dotyczący obrazów i przesłań wypracowany przez Dochas. Te zasady nieraz uratowały mój tyłek.

Czy możesz wymienić parę z nich?

Z przyjemnością. Po pierwsze: stosowanie się do wskazówek Kodeksu, po drugie: robienie zdjęć, które pokazują projekt, infra-

strukturę, akcję, to, jak miejsce wygląda przed rozpoczęciem prac i po ich zakończeniu. Zdjęcia i teksty mają informować osoby zainteresowane – takie jak zarząd czy darczyńcy – o efektach i postępkach prac. Po trzecie: jeśli decyduję się na pokazanie ludzi, którzy z nami współpracują albo są beneficjentami, zawsze pozyskuję zgodę ich samych oraz ich rodzin. Jeśli chodzi o przechowywanie zdjęć, trzymamy je zawsze w skrupulatnie opisanych folderach. To tylko parę zasad – opracowaliśmy cały dokument.

Czy wiesz, że... Organizacja Concern jest jedną z tych, które przyjęły Kodeks? Zajrzyj na stronę www.concern.net/site-links/who-we-are/code-of-conduct/declaration-of-commitment, aby zobaczyć, do czego zobowiązuje się organizacja Concern.

10. ĆWICZENIA DO KODEKSU

Tytuł ćwiczenia → **Moje najlepsze zdjęcie**

Cel: Uczniowie i uczennice na przykładzie zdjęć zrobionych przez nich samych potrafią wyjaśnić sens zasad kodeksu mówiących o godnym przedstawianiu i zgodzie osób przedstawianych na robienie zdjęć.

Zasada kodeksu, do której ćwiczenie się odwołuje:

Wykorzystywać obrazy, wiadomości i badania jednostkowych przypadków z pełnym zrozumieniem, uczestnictwem i za zgodą zainteresowanych (lub ich rodziców lub opiekunów).

Czas trwania: 15 do 30 min

Potrzebne materiały: prywatne zdjęcia uczniów i uczennic

Uwaga: Przed zajęciami poproś uczniów i uczennice o przyniesienie na następną lekcję swojego najlepszego ich zdaniem zdjęcia. Mogą być to zdjęcia z wakacji, rodzinnego spotkania czy np. urodzin. Ważne, by były to zdjęcia, które będą chcieli pokazać koleżankom i kolegom.

1. Praca w parach. Poproś uczniów i uczennice, by pokazali sobie nawzajem zdjęcie, które przynieśli, a następnie w paru słowach opisałi, gdzie i kiedy zostało zrobione, ewentualnie kto oprócz nich znajduje się na zdjęciu. Każda osoba ma minutę na opisanie swojego zdjęcia.
2. Po tym, jak uczniowie i uczennice opiszą swoje zdjęcia, zachęć ich, by w parach odpowiedzieli sobie na pytania:
  - ▶ dlaczego wybrałam/-em akurat to zdjęcie?
  - ▶ co sprawiło, że uznałam/-em je za swoje najlepsze zdjęcie?
  - ▶ jak wyglądam na tym zdjęciu?
  - ▶ czy to ważne, że sam/-a się sobie podobam na tym zdjęciu i z chęcią je pokazuję innym?
3. Na forum klasy poproś uczniów i uczennice, by wymienili argumenty, jakich używali, by uzasadnić swój wybór. Zapisz argumenty na tablicy.
4. Odwołując się do zapisanych argumentów, rozpocznij dyskusję o godnym przedstawianiu na zdjęciach osób z krajów globalnego Południa. Do tego celu możesz odwołać się do kodeksu.

Tytuł ćwiczenia → **Czy widzisz to co ja?**

Cel: Uczniowie i uczennice uświadamiają sobie, że zdjęcia, które oglądają, to często subiektywny wybór jego autora lub autorki, który nie oddaje złożonej rzeczywistości przedstawianych miejsc, problemów lub zdarzeń.

Zasada kodeksu, do której ćwiczenie się odwołuje:

Prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje, zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju.

Czas trwania: 15 min

Uwaga: Ćwiczenie najlepiej wykonać poza salą lekcyjną, w miejscu, gdzie można się dość swobodnie poruszać i gdzie znajdują się w miarę ciekawe widoki. Jeśli nie macie takiej możliwości, zostańcie w sali lekcyjnej. Przed rozpoczęciem ćwiczenia określ jasno przestrzeń, po której uczniowie i uczennice mogą się poruszać.

1. Poproś uczniów i uczennice, żeby wyobrazili sobie, że są fotografami. Ich zadaniem jest znalezienie ciekawego kadru w miejscu, w którym się znajdują.
2. Poinstruj uczniów i uczennice, by złożyli obie dłonie tak, by stworzyły ramkę „kadr”, a następnie rozeszli się w poszukiwaniu najciekawszego kadru. Kiedy każdy już znajdzie „swój kadr”, uczniowie i uczennice mogą nawzajem pokazywać sobie, co skądowali i dlaczego wybrali ten, a nie inny „obrazek”.
3. Podsumuj ćwiczenie, mówiąc, że mimo iż wszyscy znajdowali się w tej samej przestrzeni, każdy wybrał inny kadr, kierując się swoimi zainteresowaniami, poczuciem estetyki etc. Był to subiektywny wybór, wycinek rzeczywistości. Również oglądając zdjęcia, przedstawiające sceny czy ludzi z krajów globalnego Południa, warto pamiętać o tym, że są one wybranymi scenami, selekcją dokonaną przez fotografa lub osoby zajmujące się fotoedycją.

Tytuł ćwiczenia → **Głuchy telefon**

Cel: Uczniowie i uczennice charakteryzują cechy, zalety przekazu bezpośredniego.

Zasada kodeksu, do której ćwiczenie się odwołuje:

Zagwarantować, że osoby, których sytuację przedstawiamy, mają możliwość opowiedzenia swojej historii osobiście.

Czas trwania: 15 min

Potrzebne materiały: przykładowe zdania zapisane na osobnych kartkach

Uwaga: Ćwiczenie opiera się na znanej zabawie w głuchy telefon. Przed zajęciami przygotuj trzy stwierdzenia, zdania, które wykorzystasz w czasie zabawy. Możesz wykorzystać przykładowe zdania podane pod koniec ćwiczenia.

1. Zapytaj uczniów i uczennice, czy pamiętają zabawę w głuchy telefon. Poproś, by przypomnieli zasady gry. Podziel uczniów i uczennice na dwie drużyny.
2. Każda drużyna stoi w linii, pierwsza osoba stoi na końcu sali, a ostatnia przy tablicy. Przeczytaj na ucho osobom stojącym z brzegu pierwsze zdanie. Uczniowie i uczennice powtarzają sobie na ucho zdanie. Ostatnia osoba ma za zadanie zapisać usłyszane zdanie na tablicy.
3. Kiedy zdanie zostanie zapisane na tablicy, porównaj je ze zdaniem wyjściowym. Możecie grać dowolną liczbę rund, zależnie od liczby zdań, jakie wymyślicie i czasu.
4. Sprawdźcie poprawność zdań z kartki z tymi z tablicy. Zapytaj uczniów, skąd wzięły się ewentualne nieścisłości. Czy łatwo było powtórzyć zdanie? Dlaczego tak, dlaczego nie?
5. Podsumujcie ćwiczenie dyskusją o tym, czy ważne jest, by informacja pochodziła z pierwszej ręki. Jeśli tak, to dlaczego? Poproś uczniów i uczennice o podanie przynajmniej dwóch argumentów.

Po dyskusji możesz zapoznać uczniów i uczennice z zasadą kodeksu mówiącą o potrzebie zagwarantowania osobom przedstawianym możliwości opowiedzenia swojej historii osobiście.

Przykładowe zdania:*

1. Przy tradycyjnych układach handlowych do producentów wraca nie więcej niż dwa procent wartości rynkowej produktu.
2. Zmiany klimatu prowadzą do łamania podstawowych praw setek milionów ludzi.
3. Globalne kryzysy finansowe i kryzys żywnościowy w 2008 roku miały fatalny wpływ na sytuację ekonomiczną krajów Południa.

Tytuł ćwiczenia → **Zbędne słowa**

Cel: Uczniowie i uczennice potrafią swoimi słowami uzasadnić potrzebę pełnej informacji dla rozumienia wybranego problemu.

Zasada kodeksu, do której ćwiczenie się odwołuje:

Prawdziwie przedstawiać wszelkie obrazy i sytuacje, zarówno w bezpośrednim, jak i w szerszym kontekście, dążąc do zwiększenia powszechnego zrozumienia realiów i złożoności procesu rozwoju.

Czas trwania: 15 min

Potrzebne materiały: kopia przykładowego tekstu dla każdej pary

1. Podziel uczniów i uczennice na pary. Rozdaj uczniom i uczennicom kopie tekstu po jednej na parę. Wyjaśnij, że ćwiczenie będzie miało cztery rundy. Zadaniem par jest skreślenie w każdej rundzie czterech słów, które uważają za zbędne, a bez których wciąż zostanie zachowany sens tekstu.
2. Po każdej rundzie poproś ochotników o przeczytanie ich wersji tekstu. Dodaj, że od poprawności gramatycznej i składni ważniejsze jest, by w zdaniu zachowane były słowa kluczowe dla przekazania sensu zdania.

* zdania pochodzą z materiałów PAH umieszczonych na stronie

3. Pod koniec ćwiczenia zapytaj, które wersje tekstu były najlepsze i dlaczego (najbardziej zrozumiałe, zachowały sens etc.), z których uczniowie i uczennice mogli się najwięcej dowiedzieć, które dawały najpełniejszy obraz sytuacji. Możesz odwołać się do zasady kodeksu mówiącej o potrzebie zapewnienia kontekstu zdjęciom.

Przykładowy tekst i propozycje zmian

Problem głodu na świecie wynika nie tyle z niewystarczającej ilości żywności, lecz z braku sprawiedliwej jej dystrybucji oraz wahań cen żywności na światowych rynkach (spowodowanych między innymi spekulacją).

Problem głodu na świecie wynika nie tyle z niewystarczającej ilości żywności, lecz z braku sprawiedliwej jej dystrybucji oraz wahań cen żywności na światowych rynkach (spowodowanych między innymi spekulacją).

Problem głodu wynika nie z niewystarczającej ilości żywności lecz z braku sprawiedliwej dystrybucji oraz wahań cen żywności na światowych rynkach (spowodowanych między innymi spekulacją).

Problem głodu wynika lecz z braku sprawiedliwej dystrybucji oraz wahań cen żywności na światowych rynkach (spowodowanych między innymi spekulacją).

Problem głodu wynika z braku sprawiedliwej dystrybucji wahań cen żywności na światowych rynkach spowodowanych spekulacją.

Tytuł ćwiczenia → Fotoedytor

Cel: Uczniowie i uczennice wymieniają pięć różnych kryteriów ważnych w wybieraniu zdjęć.

Zasada kodeksu, do której ćwiczenie się odwołuje: pełna treść kodeksu

Czas trwania: 10 min

Potrzebne materiały: karteczki post-it, tablica

Uwaga: Ćwiczenie może być stosowane, gdy uczniowie i uczennice znają kodeks – wtedy będzie pełniło rolę podsumowania. Ćwiczenie może być jednak także użyteczne przy rozpoczynaniu rozmowy o wartościach i zasadach przyświecających temu dokumentowi.

1. Zapowiedz uczniom i uczennicom, że za chwilę wcielą się w rolę fotoedytorów, osób które zajmą się wyborem zdjęć do najnowszego wydania magazynu „Rzeczywistość Globalnego Południa”. Poproś, by zrobili burzę mózgów na temat tego, jakie kryteria są ich zdaniem ważne przy wyborze zdjęć. Pomysły mogą zapisywać na karteczkach post-it lub na tablicy.
2. Po tym, jak uczniowie i uczennice zgłoszą wszystkie pomysły, pogrupujcie je w trzy kategorie:
  - ▶ kryteria techniczne (dobra jakość zdjęcia, rozdzielczość, kolory, naświetlenie, kadrowanie, kompozycja),
  - ▶ artystyczne (ładne zdjęcie, malownicze, bogate kolory, interesujące, pokazuje nowy temat),
  - ▶ etyczne (odwołujące się do zasad kodeksu).
3. Jeśli macie więcej czasu, możecie przeprowadzić ranking kryteriów według ich ważności.

11. Autorzy i autorki pierwszego wydania publikacji

Dorota Gadzinowska (obecnie: Dorota Moran) – współautorka publikacji. Ukończyła Wydział Stosowanych Nauk Społecznych na Uniwersytecie Warszawskim, Warsztaty Praw Człowieka Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Przez dwa lata koordynowała w Polskiej Akcji Humanitarnej projekt GLEN (Global Education Network of Young Europeans) w Polsce i współkoordynowała go w Europie. Organizowała szkolenia i przygotowywała wolontariuszki i wolontariuszy, tworzyła materiały dla szkoleniowców oraz uczestniczek i uczestników. Jako koordynatorka projektu *Szkoła Globalna* prowadziła kilkanaście warsztatów dotyczących Kodeksu dla nauczycielek i nauczycieli z całej Polski. Kodeksem zainteresowana od czasu wolontariatu w Tanzanii w 2005 roku. W latach 2008–2009 była wolontariuszką w Ghanie, gdzie prowadziła dialog o Kodeksie z samymi zainteresowanymi. Pracuje w Instytucie Globalnej Odpowiedzialności.

Gabriela Lipska (obecnie: Gabriela Lipska-Badoti) – Współautorka publikacji. Z wykształcenia nauczycielka angielskiego i kulturoznawczyni po Uniwersytecie Warszawskim. Związana ze środowiskiem organizacji pozarządowych, zajmuje się edukacją globalną. Uczestniczka programu GLEN 2005 w Ugandzie, parokrotnie odwiedzała Afrykę Wschodnią. Kwestią obrazu krajów Południa zajmuje się od czasu prowadzenia pierwszych szkoleń dla wolontariuszek i wolontariuszy w 2006 roku. Prowadzi szkolenia z zakresu Edukacji Globalnej w Polsce i zagranicą. Obecnie pracuje w Centrum Edukacji Obywatelskiej. Zaangażowana w działania Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.

Agnieszka Seget (obecnie: Agnieszka Kochanowicz) – koordynatorka pierwszego wydania publikacji. Psycholożka i trenerka. Ukończyła Wydział Psychologii UW oraz Śląską Szkołę Trenerów NGO Stowarzyszenia Meritum. Pracuje w Amnesty International i prowadzi zajęcia dla dzieci w przedszkolach. Była uczestniczką i trenerką programu GLEN (Global Education Network of Young Europeans). W Kenii prowadziła warsztaty i spotkania dla mieszkanki i mieszkańców terenów wiejskich, dzieci i młodzieży oraz kobiet prowadzących gospodarstwa rolne. W Kolumbii pracowała w szkole podstawowej, prowadząc zajęcia grupowe i indywidualne w Bogocie. W Polsce przez kilka lat była wolontariuszką PAH w świetlicy dla dzieci uchodźczych oraz w dziale Edukacji. Związana z Instytutem Globalnej Odpowiedzialności.

Marcin Wojtalik – współautor publikacji. Działa społecznie od 1995 roku – najpierw w grupie lokalnej Amnesty International, potem jako współtwórca sieci Piłnych Akcji i członek sieci trenerów AI. Od 1996 roku pracuje w Polskiej Akcji Humanitarnej. W latach 1998–2006 koordynator Programu Edukacji Humanitarnej, twórca, koordynator i konsultant projektów z zakresu edukacji globalnej i problematyki rozwojowej, m.in. *Solidarna Europa*, GLEN, *Szkoła Globalna*. Autor i współautor wielu publikacji, m.in. „Humanitaryzm”, „Globalna edukacja rozwojowa w UE”, „Polska Pomoc Rozwojowa – niezależne badanie”, „Współpraca dla globalnego Południa – poradnik dla NGOs”, „Poradnik wolontariusza polskiej pomocy”, „Szkoła Globalna. Przewodnik dla nauczycieli”, „Co trzeba zrobić w sprawie, którą popiera 84% Polaków. Polska współpraca na rzecz rozwoju”. Współtwórca Instytutu Globalnej Odpowiedzialności.

Jak mówić o większości świata.
Rzetelna edukacja o krajach
globalnego Południa
© Polska Akcja Humanitarna 2012

ISBN: 978-83-63069-21-6

Program *Szkoła Globalna działa lokalnie!* koordynuje w Polsce:

Polska Akcja Humanitarna
ul. Szpitalna 5/3
00-031 Warszawa
KRS 0000136833
www.pah.org.pl/szkolaglobalna

szkoła globalna
działa lokalnie!

**global action schools
2 communities**

Global Action
Schools2Communities
www.schools2communities.eu

Autorki i autorzy publikacji: Dorota Gadzinowska, Gabriela Lipska-Badoti, Marcin Wojtalik
Koordynatorka wydania pierwszego: Agnieszka Kochanowicz
Redaktor wydania drugiego: Marcin Wojtalik
Redaktor wydania trzeciego: Marcin Wojtalik, współpraca: Anna Okińczyc
Autorka ćwiczeń: Gabriela Lipska-Badoti
Korekta i redakcja: Anna Kowalska

Publikacja ta jest trzecim, zmienionym wydaniem poradnika „Jak mówić o większości świata. Jak rzetelnie informować o krajach globalnego Południa” wydanego w 2008 roku przez Instytut Globalnej Odpowiedzialności (IGO) – www.igo.org.pl.

Kopiowanie i wykorzystywanie materiałów z tej publikacji nie wymaga odrębnej zgody wydawcy, pod warunkiem że odbywa się w ramach działalności edukacyjnej nie nastawionej na zysk, a materiały nie są sprzedawane, w inny sposób udostępniane osobom trzecim ani wykorzystane w innych publikacjach.

Niniejsza publikacja powstała przy finansowym wsparciu Unii Europejskiej. Poglądy i opinie w niej wyrażone są wyłącznie poglądami Polskiej Akcji Humanitarnej i w żadnym wypadku nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.

Możesz wesprzeć działania edukacyjne PAH 1% swojego podatku. Dzięki temu powstanie więcej bezpłatnych publikacji skierowanych do szkół na temat współzależności globalnych oraz krajów globalnego Południa. KRS 0000136833, z dopiskiem „Edukacja”

Jak rozmawiać z uczniami i uczennicami o krajach Południa? Kraje te są oddalone od Polski i wyraźnie uboższe. W polskich mediach trudno o rzetelną wiedzę na ich temat. Jak zatem zaciekawić młodych ludzi tematyką globalną i zachęcić ich do zaangażowania się w program *Szkoła Globalna*?

Publikacja pokazuje, jak ważne jest rzetelne informowanie o krajach Południa w całym procesie edukacji globalnej. Podaje wskazówki dotyczące treści i sposobu rozmawiania z uczniami i uczennicami o wyzwaniach współczesnego świata i roli młodych Polaków i Polek w relacjach Północ–Południe.

Program *Szkoła Globalna działa lokalnie!* uczy nie tylko o problemach, z którymi borykają się kraje Południa, lecz także o tym, co jest w nich ciekawego i wartościowego. Akcentuje wzajemne zależności pomiędzy nami – mieszkańcami i mieszkankami Polski, a ludźmi żyjącymi na innych kontynentach. Świadomość współczesnych procesów związanych z globalizacją przygotowuje uczniów i uczennice do dorosłego życia w poczuciu odpowiedzialności za świat i z odpowiednimi umiejętnościami.

Publikacja jest trzecim, zmienionym wydaniem poradnika „Jak mówić o wielkości świata. Jak rzetelnie informować o krajach globalnego Południa”, wydanego po raz pierwszy w 2008 roku przez Instytut Globalnej Odpowiedzialności (IGO).

Publikacja powstała przy finansowym wsparciu Unii Europejskiej. Poglądy i opinie w niej wyrażone są wyłącznie poglądami Polskiej Akcji Humanitarnej i w żadnym wypadku nie odzwierciedlają oficjalnego stanowiska Unii Europejskiej.